باوكی هەژاران بناسن! ... عەلی مەحمود محەمەد

14 ی ئەم مانگە "ئابی 2018" سەرۆكی پێشووی ئۆرۆگوای مۆخیكا ناسراو بە بیبی، وەك هەمیشە، جارێكی دیكە خۆی ئۆتۆمبێلە شینە بۆقیەكەی بونەوە سەردەری هەواڵەكانی جیهان، وەك سیاسیەك جیا لەوانی دی نیشان درایەوە، پاش ئەوەی دەستی لە ئەندامەتی ئەنجومەنی پیران كێشایەوە بۆ وەرگرتنی خانەنشینی، كە لە ساڵی 2014 ەوە بوە ئەندامی ئەنجومەنەكەیە، هەرچەندە خۆ كاندیدكردنی بۆ پۆستی ئەنجومەنی پیران خۆی لە خۆیدا نیشانەی سادەیی ئەم سیاسەتمەدارەیە كە بە باوكی هەژاران لە وڵاتەكەیدا ناسراوە، ناوبراو رایگەیاند لە ئێستا بەدواوە خۆی تەرخان دەكات بۆ كاری سیاسی بزووتنەوەی بەشداری گەل (MPP)، چونكە توانای شەڕی بیروباوەڕەكانی ماوە، (MPP)، بزووتنەوەیەكی چەپی سۆسیالستی ماركسیستی دژ بە كاپیتالستیە، ژەریلایی تۆبامارۆسە، لە ساڵی 1989 دامەزراوە، بزوتنەوەی بەشداری گەل لە هەڵبژاردنی ساڵی 1989 دا توانی كورسیەك لە كۆی 99 كورسی پەرلەمانی ئۆرۆگوای بەدەست بهێنێت، لە ئێستادا گەورەترین هێزی وڵاتە و خاوەند 25 كورسییە لە پەرلەمانی وڵاتەكەی، لە گەڵ لایەنە چەپگەراكان دی بەرەی بەرفراوانی پێك هێناوە لە سۆسیالست و شیوعی و كریستانە چەپگەراكان، لە ساڵی 2005 ەوە حوكمڕانی وڵات دە كەن، وێڕای پۆستی سەرۆك كۆماری خاوەند 50 كورسی پەرلەمانیشن "كە هاوسەرەكەی مۆخیكا (لویسا تۆبۆلۆنسك) سەرۆكایەتی دەكات" 25-9-1944 لە دایك بووە، بەشداری خەباتی گەریلایی تۆبامارۆسی كردووە، لە خەباتی چەكداریا خاوەند ئیرادەی پۆڵاین و لەكاروباری س ربازیدا یەكلا كەرەوەو و بە جەرگ و دڵ رەق بووە، لە ساڵی 1967 ەوە پەیوەندی خۆشەویستی لەگەڵ مۆخیكا دەبەستێت و پێكەوە ژیاون، جگە لە 13 ساڵ دابڕانی سەردەمی زیندانی مۆخیكا، لە ساڵی 2005 هاوسەرگیریان كردووە، لە هەڵبژاردنی 31 ی ئۆكتۆبەری 2004 دا، سەرۆكایەتی لیستی چەپی بەرەی بەرفراوانی كردووەو و بە تەنها زیاتر لە پارتی كورالادەی دەسەڵاتداری ئەوكات دەنگی هێناوەتەوە "حزبی كۆرۆلادۆ لە ساڵی 1836 دامەزراوە، حیزبێكی راستڕەوە لە نێوان ساڵانی 1865 بۆ 1959 حوكمڕانی وڵات بووە بەدابڕان، لە ئێستادا 13 پەرلەمانتار و 4 ئەندامی ئەنجومەنی پیرانی هەیە" لە 13 ی سێپتەمبەری 2017 ەوە جێگیری سەرۆك كۆماری وڵاتەو یەكەم ژنە ئەم پۆستە وەردەگرێت لە

وڵاتەكەی، پاش ئەوەی جێگیری پێشوو راول سادیك بەهۆی تێوە گلانی بەكاری گەندەڵییەوە لەوكاتەی سەرۆكی كۆمپانیای نەوت بوو دەستی لەكار كێشایەوە، ئەویش هاوشێوەی هاوسەرەكەی بەشێك لە م چەكەی دەبەخشێت، وەك دەیگێڕێتەوە بیبی بەدەستی ئەو نەبێت خواردن ناخوات .“

یەكێـــك لە دیاریەكـــانی چەپ لە ئەمەریكـــای لاتیـــن پێشكەش بە مرۆڤایەتیان كردوووە, لە پاڵ جیڤارا جوانی سەرۆكی هەژاران بیبی سەرۆك كۆماری پێشووی “2010-2005” ئۆرۆگوایە, جوانیەكەشی نەك لە بوێری و دەستوبردی و خۆڕاگری سەردەمی گەریلاییەكەیەوە بێت, بەڵكە لەو ژیانە سادی□وەیە لە دوای بەدەسەڵات گەیشتنی هەڵی بژاردوووە, لەو رێگایەوە هەیبەتی سەرۆكایەتی ستەمكاری تێكشكاندوووە , تا ئاســتی گەل هێنــاویەتیە خوار,تەنــا نەت لە راپرســیەكانی دەزگــا سەرمایەدارییەكانیشەوە لە تۆپی لوتكەی باشترین سەرۆكەكانی جیهان ناسێنراوە.

بیبی كێیە؟؟؟خوسی ئەلبەرتۆ مۆخیكا كوردانۆ ناسراو بە بیبی لە باوكێكی بە رەچەڵەك باسكی بە ناوی لدمتریۆ و دایكێكی ئیتاڵی بەنـاوی ولوسـی كـوردانۆ لە 20ی ئایـاری سـاڵی 1935 لە شـاری مۆنتفیدیۆی پایتەختی ئۆرۆگوای لە دایك بووە, لە تەمەنی 6 ساڵی باوكی مردوووە, بۆ هاوكاری خێزانەكەی ملی كاركردن دەگرێتە بەر, لە تەمەنی 13 ساڵیەوە خولیای پاسكیل سواری بووەو پەیوەست بووە بە چەندین یانەی وەرزشیەوە, لە تەمەنی لاویدا پەیوەست دەبێت بە پارتی یەكێتی گەلەوەو تێكەڵاو بە بزووتنەوە چەپگەراكان دەبێت, لە گەشتی سیاسی بۆ كوبا جیڤارا دەبینێت , لە ساڵی 1964 ەوە چووە ریزی بزاڤی تۆبامارۆسەوە, دوای 8 ساڵ لە پێشینەی كاری سیاسی لە ریزی بزاڤـی چەپ , لە نۆڤەمبەری هەمـان ساڵـدا بـزووتنەوەكە بە شێـوەی فەرمـی خۆی راگەیانـد, كەلەسـاڵی 1960 دامەزرابـوو لە لایەن راول سانـــدیكەوە دامەزرابـــوو وە لە 2 ســـاڵی پێشـــوتر لە لایەن دامەزرێنەرانییەوە كاری سەربازی ئەنجامدرابوو, وەلێ وەك رێكخراو بە فەرمی خۆی رانەگەیاندبوو, مۆخیكا جەنگاوەرێكی گەنجی بزوتنەوەی رزگاری نیشتمانی تۆبامارۆس بوو, بە توندی داكۆكی لێدەكرد و باوەڕی پێ بوو .

بیبی لە ژیانی گەریلاییدا 4 جار زیندانی كراوەو 6 گولەی پێوەیە, لە چەنـدین چالاكی سـەربازییدا لە نـاوجەرگەی پـایتەخت بەشـداری كردوووە, كە سروشتی بزووتنەەكەو وڵاتەكە وابوو خەباتی ناو شار هەڵبـــژێرن, بەهۆی ئەوەی وڵـــات شـــاخی تێـــدا نەبـــوو, گەریلا

مارکسیستەکانی تەبامارەس تەکەشانە چەکدارییەکەیان زۆرجار لە بەرژەوەندی هاووڵاتیان ئەنجام دەدا بە گەڕاندنەوەی مافەکانیان, ئەمە جیای دەکردنەوە لە بزاڤە چەکدارییەکان دی, بۆیە گۆڤاری تایمی ئەمەریکی نووسی ئەمانە لەسەر شێوازی ڕۆبن هود خەبات دەکەن , لە ساڵی 1970 بیبی لە گازینۆیەك دوای ئاشکرا بوونی لە لایەن پۆلیسەوە, لە شەڕێکی دەستەویەخەدا دوو پۆلیس بریندار دەکات و خۆشی 6 گوللەی بەر دەکەوێت, دەستگیری دەکەن و دەنێردرێت بۆ زیندانی پونتا کاریتاس , مۆخیکا دووجار لەو زیندانە هەڵدێت, مۆخیکا لە ئابی 1972 , لە کاتێك خەوتبوو لەو دەشتە, بە ڕەشاش و بۆمبێکی دەستییەوە دەستگیرکرا, 10ساڵ لە زیندانی تاکە کەسیدا بوو, خۆی و هاوڕێکانی هیچ کەسێکیان نابینی, 7 ساڵ پەرتوکیشیان پێی نەدا بیخوێنێتەوە, زیندانەکان میزی خۆیان دەخواردەوە, گەورەترین کێشەیان میز کردن بوو, تا دایکی میزدانێکی بۆ هێنا,وەلە پۆلیسەکان نەیاندا پێی, تا ڕۆژێك لە بەردەم شاندێکی بیانی ناڕەزایەتی دەربڕی و بووە خاوەند جێیەك تا میزی تێدا بکات, کە لە زیندان ئازاد کرا لە ساڵی 1985 میزدانەکە بەشانییەوە بوو ,بەخۆی میزدانەکەیەوە لە دەرگای زیندان هاتە دەرەوە بەرەو ئازادی و خەباتی سیاسی پاش ئەوەی وڵات گەڕا بۆ دیموکراسیەت.

بیبی لە ساڵی 1969 بەشداریکردووە لە گرتنی شاری باندەی نزیك پایتەخت , بەهۆی ئەوەی چەندین جار لە زیندان هەڵات و گرترایەوە, بۆ زیندانی ژوری تاکە کەسی لە ناو بیرە قوڵەکان گواسترایەوەو 2 ساڵ لەو جهەنەمە بە تەنها مایەوە, لە ساڵی 1971 یەکێك بووە لەو زیندانییە سیاسیانەی بەشداری لە هەڵاتن لە زیندنانی یونتا کارتاس کرد کە بە یەکێك لە نەبەردییە گەورەکان دەتە ژماردن و کراوە بە فلیمی بەناو بانگی ز دەگ, بیبی بەردەوام لە زندانەوە لە پەیوەندیدا بوو لە گەڵ راول سانديکی دامەزرێنەری تەبامارەس, لە ساڵی 1985 لەو کاتەی لێبوردنی گشتی درا بە زیندانیان درا و دیموکراتیەت گەڕایەوە بۆ وڵات لە گەڵ راول سانديك و 11 لە سەرکردەکانی دی تەبامارەس بە یەکەوە ئازاد کران, ئیتر لێرەوە قۆناغێکی دیکە خەباتی گەریلایی ناو شار دەستی پێکرد ئەویش شەڕی فکرە کە وەك 14ی مانگ دوبارەی کردەوە.

لە ساڵی 1994 دوو ئەندامی پارتەکەی چوونە پەرلەمانەوە یەکیان بیبی بوو, ئەو سەردەمە بەوە ناسرا بە ماتۆڕ هاتوچۆی پەرلەمانی دەکرد,لە نێوان ساڵانی 2005 بۆ 2008 وەزیری کشتوکاڵ و سامانی ئاژەڵی ئۆرۆگوای بوو لە یەکەم حکومەتی چەپگەرای لە مێژووی

ئۆرۆگوايدا, پاشان لە پۆستەكەى دەستى كێشايەوە بۆ جێگيرەكەى وتى من شارەزايم لێ نييەو هەموو كارەكان ئەو دەيان كات با بۆ خۆى وەزير بێت, لە مارسى 2010ەشەوە سەرۆكى ئيكوادۆرە, كاتە بەتاڵەكانيان لەگەڵ هاوسەرەكەى كە لە روى حيزبييەوە بەرپرسى بيبيە خەريكى چاندن و پەروەردە كردنى گوڵن بۆ باشتر كردنى بارى ئابووريان, بيبى باوەڕى بە بيرى ئاينى نييە, بۆينباخ نا بەستێت و بەرگى فەرمى سەرۆكايەتى لە بەرناكات , بە شێوازە سادەييەكەى سەردانى وڵاتانى دەوروبەر و سەرۆكەكانيان دەكات, بەمەش بۆتە يەكێك لەسەركردە ئاوازەكان .

بيبى هيچ ژمارەيەكى بانكى نييە بۆيە قەرزاريش نييە, ئەمە گەورەترين بەختەوەرييە بۆ ئەو, بە نرخترين شت كە هەيبێت سەگەكەيەتى بەناوى مانوێلا و ئەو ئۆتۆمۆبيلە بۆقيە فۆلكس واگن بيتڵەكەيەتى كە نرخەكەى لە بازاڕى وڵاتەكەى بايى 1945 دۆلارە و لە وڵاتانى بيانى بە تايبەت يەكێتى ئەوروپا چەند سەد دۆلارێكى كەم زياتر ناكات, لە موچە مانگانەكەشى كە 12500 دۆلارە تەنها 775 دۆلارى بۆ خۆى هەڵد□گرێت ئەوى ديكە وەك سەردەمى گەريلاييەكەى بەسەر ر□ككخراوە خێرخوازييەكان و هەژاراندا دابەشى دەكات, رۆڵى رۆبن هودييەكەى لە دەستبەسەردا گرتنى بانكەكانەوە گۆڕيوە بۆ دابەشكردنى داهاتى خود, لە دابەشكردنى گيرانى سەرمايەدارانەوە بۆ دابەشكردنى گيرفانى خود.

ئەو دەڵێت ئەوەندەم بەسە زياترە لە داهاتى زۆر لە هاووڵاتيانى وڵاتەكەم چونكە زۆربەى گەلەكەم بە برسيەتى دەژێن, بۆ ئەوەى بەشێوەيەكى شەرافتمەندانە بژێم بەسمە.لە سەردەمى دەسەڵاتداريەتى بيبيدا گەندەڵى بە ئەندازەيەكى زۆر بە پێى ئامارەكانى ر□ككخراوى شەفافيەتى نێو د□و□□□تى لە ئۆرۆگواى دابەزيووە, ئێستا ئۆرۆگواى يەكەم وڵاتە لە بوارى كەمى گەندەڵى لە ناو وڵاتانى ئەمەريكا لاتين و ناوەنددا, لە سەردەمى دەسەڵاتى ئەودا هەژارى لە 38% ەوە دابەزى بۆ 11% , لانى كەمى كرێ بە رێژەى 100% زياد كرد.

لەو ستۆديۆ 45 مەترييەى هاوسەرەكەى كە تێيدا دەژێت كە كەوتۆتە ناو كێڵگە كشتوكاڵييەكەى هاوسەرەكەيەوە, 14 پياوى پيرى ديكە دەژێن, لە دەوروبەرى خانويان دروست كردووە, وەك پيرخانەى لێهاتووە, بيبى لە ناو گەڕەكەكان لە گەڵ مناڵان يارى دەكات, سەماو قسەى خۆش لەگەڵ هاووڵاتيانى سەر رێگاكەى دەكات, هيچ پارێزەر و شوفێرێكى نييە, تەنانەت رێگاى ماڵەكەى خۆڵەو قيرتاو نەكراوە, لە روى بيروباوەڕەوە ئەو خۆى بە چەپێكى نيمچە ئانارشيست

دەزانێت, وێڕای ئەوەی قسەکەرێکی لێهاتوو زیرەك و وردە لە سیاسەت و خوێنەرێکی جدییە, هاوکات ئەفسانەیەکی ئەرێنی سیاسییە جیگواراو گاندی و ماندێلا لە کەسایەتی ئەودا هەموو رەنگ دەدەنەوە, وەك جیگوارا جەنگاوەر بوو, پاڵەوانی شەڕی شەقامەکان بوو, عاشقی پەرتووکە سورەکان بوو, وەك گاندی سادەیە بە ئیمتیازەوە چونکە باوەڕی بە سستەمی نەگریسی چینایەتی نییە کە گاندی لە براهما بوو داکۆکیشی لێدەکرد, وەك ماندێلا لێبوردەیە کە بووە سەرەك کۆمار لێپرسینەوەی لەوانە نەکرد 13 ساڵ بە ئەشکەنجەوە لە زیندان هێشتیانەوە, تەنانەت داوای لێیان نەکرد دان بەتاوانەکانیان بنێن و داوای لێبوردن بکەن وەك پرۆسەی دانان بە راستییەکانی باشوری ئەفریقا.

بیبی دژ جگەرە کێشانە, لەسەردەمی دەسەڵاتی ئەودا کەوتە کێشەوە لەگەڵ کۆمپانیای فیلیپ مۆریس, هاوکات لەسەردەمی حوکمڕانی ئەودا , بڕیاری مافی لە باربردن, زەواجی هاوڕەگەزەکان , چاندنی مەرەگۆنا بە ئاشکرا درا, لە گەڵ ئەمانەشدا مر□ق د□ستێکی نێونەتەوەییە , بە شێوازی جیا پێشوازی کرد لە قوربانیانی شەڕی ناوخۆیی سوریا, لە کۆشکی کۆماری پێشوازیکرد لە 100 منداڵی هەتیوی سوری, هەرچەندە گەریلا بوو, بەشداری شەڕی شەقامەکانی دەکرد, لێ دژ بە جەنگە, نەك تەنها لە ناو وڵاتەکەی لە دەرەوەش سادەو ساکارە, لەسەردەمی حوکمڕانیدا فرۆکەی و ئۆتۆمۆبیلی تایبەتی و قافڵەی پاسەوانی ئاشکراو نهێنی وەك سەرۆکەکانی دیکەی نەبوو, تەنها ئۆتۆمۆبیلە بۆقییەکەی ئامرازی گواستنەوەی بوو, لە ئۆکتۆبەری 2015 کە چووە ئەستەمبوڵ لە میوانخانەیەکی 3 ئەستێرەیی خۆی و هاوسەرەکەی دابەزین, هەرچەندە کار بۆ هاووڵاتیانی ئۆرۆگوای دەکات وەلێ هاوکات سۆسیالستێکی نێونەتەوەییشە, یەکێکە لە ئەستێرەکانی کۆڕبەندی ساوپاولۆ , کە پارت و بزووتنەوە چەپەکانی ئەمەریکای لاتین لە ژێر چەترەکەیدا خۆیان رێکخستووە, هەرچەندە قسە لە روەوەو زۆر لێدوانی توندی دژ بە سەرکردە چەپەکانی ئەمەریکای لاتین داوە بە بزنی شێت و کوێرەو شتی وا ناوزەدیانی کردووە, لێ لە کاتی کێشەکاندا هاوڕێیەکی بەوەفایان بوو, لە زیندان سەردانی لۆلای کرد و پشتیوانی بۆ دەربڕی, پشتیوانی حکومومەتی فەنزویلای کرد بەرامبەر شەڕی ئۆلیگارشییەکانی ناوخۆو ئەمەریکا, تا گەیشتە هاوس□□زی دەربڕین بۆ گەلی کورد لە باکوری کوردستان, لە هەرکوێیەك پێویست بکات ئەو ئامادەیە.

مۆخیکا لە ساڵی 1994 وەك ئەندامی پارلەمان هەڵبژێردرا, لە ساڵی

1999 وەك ئەندامی ئەنجومەنی پیران , لە ساڵی 2004 زۆرترین دەنگی لە لیستی بەرەی بەرفراوان هینایەوە ,لە ساڵی2005 بووە وەزیری سامانی ئاژەڵ, لە ساڵی 2008 لە وەزیری دەستیکەشایەوە و گەڕایەوە ئەنجومەنی پیران .

مەخیکا لە هەڵبژاردنی 25ی ئۆکتۆبەری سەرۆکایەتی ئۆرۆگوای کە 89,9%ی دەنگدەران بەشداریان تێیدا کرد لە کۆی 2563397 دەنگدەر 2303336 کەس پشکداریان کرد لە خولی یەکەمی هەڵبژاردنەکاندا 1093869 کەس کە دەیکردە 49,6%ی دەنگدەران دەنگیان پێی داو نزیکترین پاڵەوراو نیوەی دەنگەکانی ئەوی هێنایەوە لە ناو 5 پالەوراوەکەی سەرۆکایەتی, لە خولی دووەمدا کە لە 29ی نۆڤەمبەری 2009 ئەنجامدرا توانی بەهێنانی 1183503 دەنگ کە دەیکردە %54,8 دەنگدەران بیباتەوە, هەرچەندە زۆربەی کاندیدەکان لە دژی هاوپەیمانیەتی موقەدەسیان پێك هێنا, ئەستاش دوای دەست لەکار کێشانەوەی لە پۆستی ئەنجومەنی پیران راستگۆراکان ترسیان لێنیشتووە خۆی بۆ پۆستی سەرۆك کۆماری لە هەڵبژاردنەکانی ساڵی 2019 کاندید بکاتەوە, کە بزاقی چەپ بە تەمەنی 82 ساڵییەوە پێویستی پێیەتی.

بیبی و بزوتنەوەی تۆبامارۆسمەخیکا لە دوای دانیال ئۆرتیگا و سانشەز سەرۆکی سلفادۆر دیلما رۆسێف سەرۆکی بەرازیل چوارەم گەریلای چەکداری مارکسیە لە ئەمەریکای لاتین دەگات بە تەختی دەسەڵات پاش گەڕانەوەی دیموکراسی بۆ کیشوەرەکە, وێڕای کاسترۆو لولا, بیبی لە زیندانەکان ناو بیرە شێدارو تاریك و قولەکانی وڵاتەوە گەیشتووە بە بەرزترین دەسەڵاتی سیاسی لە وڵات.
تۆبامارۆس یەکێك لە گروپە چەکدارە ئەفسانەوییەکانی ئەمەریکای لاتین , کە لە سەرتاسەری جیهان لایەنگر و بزاق و کەسانی سەرسوڕمانی خۆی هەبوو, ئەم ڕێکخراوە بەناوی تۆباك ئەمارۆی دووەم (هیندییە سورەکانە) ناو نرا کە سەرکردەیەکی ئەلینکای ئەمەریکای لاتین بوو لە ساڵی 1572 بە دەستی ئیسپانیەکان کوژرا.

بەرەی رزگاری نیشتمانی FLN ناسراو بە (Tupamaros) لە ساڵی 1960 لە ئۆرۆگوای لە لایەن گروپێك کەسانی مارکسیەوە بە سەرۆکایەتی راول ساندیکی مارکسیستی پارێزەرەوە دامەزرا (“راول ساندیك ئەنتەناکسیە لە بەرواری 16-3-1925 لە دایك بووە– لە بەرواری 27-4-1989 کۆچی دوایی کردووە, بە پسپۆری پارێزەر, وەلە نەیان هێشت بەبێتە خاوەند پیشەکە, لە پێنجاکان پەیوەست بوو بە پارتی سۆسیالستی ئۆرۆگوایەوەو وەك پارێزەرانی کرێکارانی کشتوکاڵی دەستی بەکار

کرد,لە کۆتایی پەنجاکان بزووتنەوەیەکی دروست کرد بەناوی لە گەڕ ساندیکا دەبینە خاوەند زەوی, لە ساڵی 1958 نوێنەرایەتی سۆسیالستەکانی ئۆرۆگوای کرد لە کۆنگرەی سۆسیالستی جیهانی لە کوبا, بووە پارێزەری یاسایی کرێکارانی پیشەسازی شەکر, باوەڕی بە ناناوەندی لە بەڕێوەبردن هەبوو لە ژێر کاریگەری فکری برۆدۆندا, هەرچەندە لە خەباتی چینایەتی پەیڕەوی لە بۆچونەکانی مارکس دەکرد, لەساڵی 1962 گروپی کاری راستەوخۆی دروستکرد, دوایی گەڕا بە کۆمەڵەی تەنسیق, پاشان بوو بە تۆپامارۆس, لە ساڵی 1962 لە گەڵ کرێکارانی قامیشی شەکر پەلاماری یەکێتی ئۆرۆگوایان دا لە شاری مۆنتینیگرۆی پایتەخت و سوتاندیان , ئەمە یەکەم چالاکی ڕێکخراوەکە بوو, لە ساڵی 1963ش پەلاماری یانەی سویسرایان دایەوە لە پایتەخت و چەند چەکێکیان بە دەستکەوت گرت کە بووە هەوێنی بزوتنەوە چەکدارییەکەی تۆپامارۆس, مێژووی چالاکیەکەش بە بەرواری دامەزراندنی تۆپامارۆس داریکرا, لە ساڵی 1963 بەهۆی هەوڵی گرتنی راول سادیکەوە لە لایەن حکومەتەوەو خۆشاردنەوەو یاخی بوونی سەرۆکەکەیەوە, ڕێکخراوەکە چووە قۆناغی خەباتی ژێر زەمینییەوە, بەشێک لە هاوڕێانی سادیك خۆیان تەرخان کرد بە پاراستنی راول سادیك و بەشەکەی تریان بە راهێنانی سەربازی چوون بۆ کوبا, لە ئابی 1970 دەستگیر کرا, لە سێپتەمبەری 1971 لە گەڵ 105 تۆپامارۆس کە بیبیشی لە گەڵدا بوو, لبە یاوەری 6 زیندانی دیکە هەڵاتن.

لە یەکی سێپتەمبەری 1972 لە روبەروبونەوە لە گەڵ پۆلیس لە شاری مۆنتیفیدیۆی پایتەخت, پاش برینداربوونی بە سەختی لە دەموچاوی دەستگیر دەکرێت, دوای 13 ساڵ زیندانی لە ئازاری 1985 لەگەڵ سەرکردەکانی دیکەی تۆپامارۆس بە لێبوردنی گشتی ئازاد بوو “) .
بەهۆی ئەوەی ئەو کات 80%دانیشتوانی ئۆرۆگوای شارنشینی بوون و نزیك بە نیوەیان لە شاری مۆنتینیگرۆدا دەژیان و لایەنگرانیان لە پایتەختدا بوون, هاوکات وڵات شاخی تێدا نەبوو وەك ئەوە وڵاتانی ئەوکات چەپەکان تیایاندا دەستیان دابووە خەباتی چەکداری دژ بە زەبروزەنگی سوپاس و حکومەتە راستگەراکانی پاشکۆی ئەمەریکا, بۆیە تۆپامارۆسییەکان خەباتی خۆیان لە شارەکانەوە دەستپێکرد بەتایبەت پایتەخت کرایە چەقی خەباتی چەکدارییان.
ئەم ڕێکخراوە لە یەکگرتنی چەندین گروپی مارکسیستی سەر بە دەستە و بۆچونی جیاجیا پێك هات ژمارەیان لەسەروبەندی گەشەکردندا بە 6000 بۆ 10000 گەریلا دیاریدەکرا, کە پێك دەهاتن لە سۆسیالستەکان و ماوی و ئانارشیستەکان ……, هێزەکانی دەوڵەتیش لە 12000 سەرباز و 22000 پۆلیس پێك دەهات.

ئامانجیان لە خەباتی چەکداری ناو شار ئەوەبوو زەمینەی شۆرشی سۆسیالستی خۆش بکەن, کە ئیلهامیان لە شۆڕشی کوباوە وەرگرت,چالاکی تۆبامارۆسییەکان لە کۆتایی شەستەکان و سەرەتای حەفتاکان زیادی کرد کە بریتی بوو لە رفاندنی کەسانی کاریگەر لە ریزی حکومەت لە پێناو ئاڵوگۆڕپێکردنیان بە بەندکراوەکانی رێکخراوەکە و دەستبەسەردا گرتنی بانك و خۆراك و دابەشکردنی بەسەر هەژاراندا,رفاندنی کەسانی گەندەڵ لەناو حکومەت, سوتاندنی لقی کۆمپانیای جەنەراڵ مۆتۆڕ, رفاندنی فەرمانبەرانی پلە باڵای بانکەکان, چالاکییەکانی رێکخراوەکە لە ساڵی 1972 سنوری ئۆرۆگوای تێپەڕاند و پەڕیەوە بۆ وڵاتانی دەوروبەر و مەترسی لەسەر وڵاتانی راستگەرای نۆکەرو پاشکۆی ئەمەریکای لەناوچەکە دروستکرد, لە مەکسیك بزووتنەوەی 23ی سێپتەمبەری کۆمەنیستی و چەپی شۆرشگێر لە شیلی و سوپای سور لە یابان و گروپی سوپای سور ناسراو بە راف لە ئەلمانیا و ئەلویەی سور لە ئیتاڵیاو گەریلا چەپگەراکانی تورکیا و فەنزوێلا …..

ئیلهامیان لە تۆبامارۆسەکان وەردەگرت و هەمان رێچکەی تێکۆشانیان گرتە بەر, بەهۆی ئەو چالاکییە سەرکەوتوانەی تۆبامارۆسییەکان ئەنجامیان دەدا کە لە بەرژەوەندی خەڵکدا بوو .بزووتنەوەکە چالاکییەکانی بە پەلامار بۆ سەر بانکەکان و کۆمپانیاو ئەو شوێنانە دەست پێکرد کە خواردنی زۆر لێبوو پاشان بەسەر هەژاراندا دابەشیان دەکرد , بۆیە لەسەرەتاوە وێنای رۆبن هودی بەخۆوە بینی کە ئێستا بۆتە ئارمی بزووتنەوە ناڕەزایەتیەکانی هەژاران کە بە بزووتنەوەی 99% ناسراوە لە سەرتاسەری جیهان.
لە ساڵی 1969 ئەمەریکا دان میتریۆنی لە ئێف بی ئایەوە نارد بۆ ئۆرۆگوای تا بە ناوی رێکخراوی ئەی ئای دی مرۆڤ دەستەوە کار بکات, بە راهێنانی پۆلیسی ئۆرۆگوای بۆ سەرکوتکردنی بزووتنەوەی تۆبامارۆس, کە پێشتر ناوبراو لە سەرەتای شەستەکان لە پێکهێنانی تیمەکانی مەرگ لە بەرازیل دژ بە چەپگەراکان هەمان رۆڵی هەبوو, لە لە ئۆرۆگوای کاری ناوبراو راهێنانی پۆلیس بوو بە ئەشکەنجە دان بە کارەبا, تۆبامارۆسییەکان توانیان ناوبراو برفێنن و لە بەرامبەریدا داوای بەردانی زیندانییەکان بکەن, بەڵام کە وەڵامیان نەدرایەوە کوشتیان, بەهەمان شێوە باڵوێزی بەریتانیاشیان رفاند.

بەهۆی قەیرانی دارایی و گەندەڵی حکومەت لە ساڵانی 1970 بۆ 1971 حکومەتی ئۆرۆگوای پشتیوانی گەلی لە پشت نەما و کەوتە ناو قەیرانەوە, لە مانگی نۆڤەمبەری 1971 بڕیاردرا هەڵبژاردن ئەنجام

بدرێت.بە بەشداریکردن لە هەڵبژاردنەکان چەپەکان بە تۆبامارۆسییەکانەوە بەرەی بەرفراوان (ئەمپیلۆ)یان دامەزراند, سەرجەم پارت و ڕێکخراوە چەپگەراکانی ئۆرۆگوای لە ریزەکانی خۆی کۆکردەوە لە سۆسیالست و شیوعییەکانەوە تا لاهوتی ئازادیبەخش , توانیان 18,6%ی دەنگەکان بهیننەوە, ئەمە یەکەم بەشداری تۆبامارۆسییەکان بوو لە هەڵبژاردنەکان, لە ئەنجامی هەڵبژاردنەکان پارتی سور توانی 40,3%ی دەنگەکان بهێنێتەوەو حکومەت پێك بهێنن و بەدوایدا بڕیاری شەڕی تۆبامارۆسی دا و تەسرەواندنی کاریگەریان لە بزووتنەوەکە دا و سەرۆك و 12 سەرکردەی دیکەیان لە ناویاندا بیبی کەوتنە زیندانەوە تا لە ساڵی 1985 ئازادکران, هاوکات لە بەرواری 1972-5-27 زیندانی گەل کە دیلەکانی تۆبامارۆسییەکانی تێدا بوو لە پایتەخت ئاشکرا بوو کە باڵوێزی بەریتانیا جیفری جاکسۆن لەناو دیلەکاندا بوو, پەلاماری زیندانەکە درا, بەدوای شکستهێنانی سەربازی بەسەر تۆبامارۆسدا کودەتای سەربازی ئەنجامدراو پارتە سیاسییەکان قەدەغەکران و پەرلەمان هەڵوەشایەوە .

لە ساڵی 1989 کە ساڵی مردنی راول ساندیکی دامەزرێنەرە, تۆبامارۆسییەکان بزووتنەوەی بەشداری خەڵکیان دامەزراند کە لە گەریلاکانی پێشوو و چەند گروپێکی دیکە پێك دەهات, بۆ هەڵبژاردنی ساڵی 2004 بەرەی بەرفراوانیان راگەیاند کە لە 18 پارت و رێکخراوی سیاسی پێك دێت لە گەریلاکانی تۆبامارۆسەوە بۆ شوعیەکانی سەر بە سۆڤیەت و سۆسیالستەکان و سۆسیال دیموکراتەکان و دیموکراتە کریستانەکان و لاهوتی رزگاریبەخش ....
لە کۆتایدا یادگارییەکی رێبون هودیانەی تۆبامارۆسییەکانتان بۆ دەگێڕمەوە, شەوێك تۆبامارۆسییەکان دەدەن بەسەر یانەیەکی دەوڵەمەندەکاندا یەکێك لە دروشمە هەرە بەناو بانگەکانیان لەسەر دیواری یانەکە دەنووسنەوە ((یان هەموو سەما دەکەن, یان کەس سەما ناکات)), لەوساوە ئەم درووشمە بە سەرتاسەری جیهاندا بڵاو بوەوە, بە پێچەوانەی سەرمایەدارەکانی کوردەوە کە دەڵێن خەبات دەکەین لە داهاتوودا ئێوەش وەك ئێمەتان لێبێت, نەك لە ئێستادا هەموو وەك یەك بین و پێکەوە سەما بکەین, وەك لە خشتە بردنەکی خەڵك, ئەمان وتیان یان ئێستا هەموو سەما دەکەین یان کەس سەما ناکات.

لە کۆتا رستەدا دەڵێم تۆبامارۆسییەکان خاوەند ویژدانەکی زیندوو بوون وەك کەمەنارەکان, بەڵام سیاسەت دەبێت ریالیستیانە بچێتە پێشەوە بۆ ئەوەی بەردەوام و سەرکەوتوو بێت.
چەپ و حوکمڕانی لە ئۆرۆگوای لە نێوان ساڵانی 2001 بۆ

2002 بەهۆی دابەزینی ریالی بەرازیلی ونەخۆشی تای مانگاو قەیرانی دارایی ئەرجەنتینەوە تووشی داڕمانی ئابووری هات, داهاتی نەتەوەیی بە رێژی 11%دابەزی ,بێکاری بە رێژەی 20% بەرز بووەوە بە تایبەت لە ناوچە لادێیەکان , 40%ی هاووڵاتیان باری ژیانیان بە ژێر هێڵی هەژاری دابەزی, لە ساڵی 1930 دا ئۆرۆگوای یەکێك بوو لە 10 وڵاتە دەوڵەمەندەکەی جیهان, هاوکات یاسای گرنگی هەبوو وەك 8 سەعات کار لە رۆژێك, پشوی دایکایەتی ,بۆیە ناونرابوو سویسرای ئەمەریکا, داهاتی تاك لە دابەزینی بەردەوامدا بوو, بە ناچاری وڵات 3,2 ملیار دۆلاری لە سندوقی دراوی نێو دەوڵەتی قەرز کرد, ئەم قەیرانە ئابوورییە رێگای بۆ چەپگەراکان خۆش کرد تا تاباری فاسکێزی پزیشك و سۆسیالست خوازی مارکسیست لە 3ی ئۆکتۆبەری 2004 سەرۆکایەتی بەرەی بەرین بکات بە گەیشتن بە دەسەڵات, ناوبراو لایەنگرێکی سەرسەختی هەژاران و پێشتر پارێزگاری شاری مۆنتینیگرۆی پایتەخت بوو, کە گەیشتە دەسەڵات دەرگای کۆشکی کۆماری بە هەژاران خستە سەر پشت, ئەوەی شایانی باسە لە ساڵی 1994 هەردوو پارتی رکابەری سەرمایەداری دەسەڵاتداری پێشوو یەکیان گرت دژ بە بەرەی بەرفراوان بۆ ئەوەی نەگات بەدەسەڵات کاتێك تاباری فاسکێز مایەوە بە خولی دووەمی هەڵبژاردن.

خۆسێکا مۆخیکا ناسراو بە بیبی پشتیوانی فاسکێز بوو, تەنانەت ئەم گەریلایە لە کاتی سوێندخواردنەکەی لە تەنیشتییەوە بوو, چەپەکان پاش بە دەسەڵات گەیشتنیان لە نۆفەمبەری 2006 هەموو قەرزەکانی سندوقی دراوی جیهانیان دایەوە و رێککەوتننامەکەی لە گەڵیا هەڵوەشاندەوەو بێکاریان کەمکردەوە , هاوکات لەسەردەمی فاسکوێزدا سەرۆکی پێشووی وڵات ماریا بوردابیری و جەنەرال غریغۆریۆ ئەلزاریز زیندانیکران بەهۆی پێشیلکاری مافی مرۆڤەوە دژ بە تەبامرۆسیەکان و چالاکانی سیاسی, ئەمەش پاش بەڵاوبونەوەی پەرتووکی لەس ئەنیەس ئەسکەرەس 1967-1987 لە نووسینی مێژوونووسی ئەمەریکی سکوت مایرز رویدا.

کاتێك خۆسێ مۆخیکا خۆی پاڵاوت بە پۆستی سەرۆك کۆماری راستگەراکانی ئۆرۆگوای ترسیان لێ نیشت ئەم گەریلا مارکسیستە بگات بە دەسەڵات, تەنانەت رکابەرە سەرەکیەکەی لویس لاکای لە هەڵمەتەکەیدا بە رابردووی تەبامارۆسیەکەی ویستی نەیارەکانی بترسێنێت و لە خۆی کەیانبکاتەوە , لە هاووڵاتیانی ئۆرۆگوای سەیری مۆخیکایان وەك گەریلای تەبامارۆس و وەك سیاسیەکی میانڕەوو دەکرد لەم نێوەدا دابەش ببوون بەسەر دووبەرەدا, توندڕەو و میانڕەوو ,

بە تایبەت لایەنگرانی ئەو لە کرێکاران و جوتیاران پێک دەهاتن و
چاوەڕوانی گرتنە بەری سیاسەتەکی ئابووریانەی رادیکاڵیان لێدەکرد
, مەخیکا وتی من وەک تەبامارەس هەڵنەبژێردراوم, وەلێ نکۆڵی لە
رابردووم ناکەم, کە راستگۆراکان دەسەڵاتیان بەجێ هێشت پاش ئەو
قەیرانەی وڵاتی تێکەوت, بەرهەمی نەتەوەیی داڕمابوو بۆ 12,067
ملیار دۆلار لە ساڵێک,کە بیبی کورسی سەرۆک کۆماری جێ هێشت بەرهەمی
نەتەوەیی وڵات گەیشتە 40,285 ملیار دۆلار , ئەمساڵ گەیشتە 63,370
ملیار دۆلار , هاوکات کە دەسەڵاتی وەرگرت داهاتی تاک 3653 دۆلار
بـــوو لە ساڵێکـــدا, کە بەجێـــی هێشـــت گەیشتبـــووە 11573 دۆلار لە
ساڵێکدا, واتا زیاتر لە 3 جار چووە سەر, هاوکات لانی کەمی کرێ
گەیشتە 390 دۆلار بۆ مانگێک, هەژاریش بە رادەی زۆر دابەزی , تەنها
0,1%ی دانیشتوان بە کەمتر لە 1,9 دۆلار لە رۆژێک دەژیان, 0,5%یش
بە 3,2دۆلار لە رۆژێک, 3,7%یش بە 5,5 دۆلار لە رۆژێک.
بیبی تەنها ژیانی خۆی چاک نەکرد, باری ژیای هەمووانی گۆڕی, بۆیە
جێی خۆیەتی بە باوکی راستەقینەی گەل ناوببردرێت, ئەو ناوە تەنها
پێ بە پێسستەتی سیاسیەکی ئەفسوناوی ئاوایە.

زانیاری لەسەر وڵاتی ئەرۆگوای وڵاتێکی ئیسپانی زمانی
بچوکی 176215 کم دوجایە و خاوەند خاکێکی بەرینی کشتوکاڵییە کە
87,65%ی خاکەکەی بە کەڵکی کشتوکاڵ دێت, دەکەوێتە نیوان بەرازیل و
ئەرجەنتینەوە, لە 24ی ئەکتۆبەری 1830 وەک دەوڵەت خۆی
راگەیاندووە, لە 25ی ئەگستسی 1825 سەربەخۆیی خۆی وەک وڵاتێکی
سەربەخۆ راگەیاندووە 5.
ساڵ جارێک لەم وڵاتە سەرۆک کۆمار راستەوخۆ لە لایەن گەلەوە
هەڵدەبژێردرێت, لە گەڵ 99 پارلەمانتار و 30 ئەندامی ئەنجومەنی
پیرانـــی وڵـــات. ئەرۆگـــوای ئێـــستا لە لایەن بەرەی (بەرفـــراوان)ی
چەپگەراوە بەڕێـــوە دەچێـــت , بە یەکەمجـــار لە ســـاڵی 1990 بەرەی
نـــاوبراو تـــوانی شـــاری مۆنتنیگۆی پـــایتەخت ببـــاتەوە کە نیـــوەی
هاووڵاتیان لەو شارە دەژین, هاوکات لە ساڵی 2005 ەوە حوکمی وڵات
دەکات .

هەردوو پارتی نیو لیبراڵ و راستی ئەرۆگوای کە پارتی سپی و پارتی
سور ناسراون, بە تایبەت پارتی سور لە دوای 1836ەوە حوکمی ئەم
وڵاتە دەکەن تاساڵی 2000.هاووڵاتیانی ئەرۆگوای 88%یان بە بنەچە
ئەوروپین بە تایبەت ئیسپانی و ئیتاڵی و بە دوایدا فەرەنسی و
ئەڵمانی و پورتوگالی و سکۆتلەندی و ئەرمەنی و ئیرلەندی و ماڵتی و
سویسری و روس و پۆڵەندی و کروات و بولگار و مەجەر و لیتوانی

وئەستۆنی و……ن , 6% یشیان مستیزۆنن و , 4%یشیان کۆیلە بوونە کە زۆربەیان ئەنگۆلین , 1 بۆ 2%یان عەرەبی لوبنانی و سورین …,هاوکات لە 94%یان بە ئیسپانی قسە دەکەن .

ئۆرۆگواییەکان لە هاووڵاتیانی دیکەی ئەمەریکای لاتین عەلمانیترن , 47% کاسۆلیکن , 11,1% پرۆتستانتن , 0,3% جولەکە و 23,2% یان باوەڕیان بە خودا هەیە بەڵام بە هیچ کام لە ئاینەکان نا و 17,2% یشیان بێدینن.. , لە ساڵی 1916ەوە لەم وڵاتە دین و دەوڵەت لە یەك جیاکراونەتەوە و ژنان لە ساڵی 1917ەوە بەشداری دەنگدان دەکەن . ر□□ژ□ی هەژاری لە ساڵی 2009 گەیشتۆتە 20,5% , لە ساڵی 2010 دا بەزیووە بۆ 18,6% , لە 2006 دوای ئەوەی چەپەکان هاتنە سەر حوکم بە ماوەیەکی کەم لە 40% هاووڵاتیان هەژاربوون , دایان بەزاند بۆ 10%,ساڵ بە ساڵیش لەسایەی حوکمڕانی باشی چەپگەراکان رێژەکە لە دابەزیندایە, بە پێی ئاماری ساڵی 2007 , 10%ی هاووڵاتیانی زۆر هەژار 1,6% سامانی وڵاتیان هەیە و 10%ی دەوڵەمەندترین خاوەندی 35,5% سامانی وڵاتن, ریشەی ئەم نایەکسانیەش لە کۆمەڵگای سەرمایەداری و سیاسەتی نیو لیبراڵی حوکمڕانەکانی پێشودایە, بە پێی , داهاتی تاك 16,722 دۆلارە لە ساڵێك , لە ریزی 46ەمینی جیهاندایە, زیاترە لە شیلی و ئەرجەنتین کە ریزبەندی 54 و 55 یان گرتووە.ئەم وڵاتە کشتوکاڵ 9,1%ی داهاتی نەتەوەییەکەی و پیشەسازی 22,5% و خزمەتگوزاری 69,3%ی ئابووری ئەم وڵاتە پێك دەهێنن.ژمارەی هێزی کار 1637000 کەس بووە بە پێی ئاماری ساڵی 2010 , لەوانە 42,2%ی لە ژنان پێك هاتوونە , کە 13%لە کەرتی کشتوکاڵ و 14% لە کەرتی پیشەسازی و 73% لە کەرتی خزمەتگوزاری کاردەکەن,لەو ژمارەیە 15% لە فەرمانبەرانی کەرتی گشتین و ئەوانی دیکە لە کەرتی تایبەتن , بە پێی ئاماری 2010 بێت 6,2%ی هاووڵاتیان بێکارن.

ئەزموون لە بیبییەوە بیبی باوەڕی وایە , ئەوەی عاشقی پارەیە جێگای نییە لە سیاسەت, منیش ئەوەی بۆ زیاد دەکەم بەتایبەت لە بزاڤی چەپدا جێگای عاشقانی پارە نا بێتەوە, لە نێوان گیرفانی خود و گیرفانی گەلدا دەبێت وەك بیبی گیرفانی گەل هەڵبژێردرێت, چەپەیاتی تەنها ریزکردنی وشەی داد پەروەری و یەکسانی نییە, تەنها بوون بە ئەندام لە پارتێکی شیوعی یان مارکسی یاخود سۆسیالستی نییە,بەڵکە سەرەتا کوشتنی ئارەزوە شەخسییەکانە و تاواندنەوەیەتی لەناو داخوازەکانی خەڵك, پێش ئەوەی فکر بێت پەیمانێکی ئەخلاقییە, دیارە بە بێ تێۆری شۆڕشگێڕان□ ب□زووتنەوەی شۆڕشگێڕانە دروست نا بێت, بزوتنەوەی شۆڕشگێڕانەش ئەگەر ئاکارو رەوشت و هەڵسوکەوتی

شۆڕشگیڕانی بەرهەم نەهێنێت ئاکامی داڕمانی, بۆیە بیبی و جیفاراکانمان لە پاش مارکس و قوتابییەکانی هەمیشە پێویستە تا بزوتنەوەکەمان بۆ جوانی رو لە دەرەوە راگرن .ئەگەر مارکس باوکی تیۆرییەکان بێت , ئەگەر جیڤارا باوکی شۆرشگیڕان بێت, ئەگەر کۆمۆنارەکان قیبلەی رۆمانسیەت بن, ئەوا بیبیش باوکی راستەقینەی هەژارانە, بۆ هەڵسانەوە پێویستمان بە هەموانە.

عەلی مەحمود محەمەد

ڕۆمان یان ڕاپۆرتی سیاسی؟ … سەدیق سەعید ڕواندزی

سەرنجێك لە بارەی ڕۆمانی خەون لەسەر زەمینی شێڕه پەڕۆکاندا

یەکێك لەوهۆکارانەی لەپشت بەدیاردەبوونی نووسینەوەیە،لە ئەمڕۆی دنیای نووسین و بڵاوکردنەوەی ئێمەدا،نەبوونی ڕەخنەو هەڵسەنگاندنی نووسینەکانە بەتایبەتیش دەقی ئەدەبی. بێگومان ئەگەردیدگایەکی ڕەخنەیی نەبێت کەدەقی داهێنەرانەو جوان لە دەقی کرچ و کاڵ و ناهونەری جیابکاتەوە، ئەوا دەرفەت لەبەردەم لێشاوێك لەبنووسان دروست دەبێت کەبەئارەزووی خۆیان بنووسن و دواجاریش هەرشوناسێك مەبەستییان بێت بیدە پاڵ نووسینەکانی.ئەگەر ڕەخنەیەك نەبێت ئەوتێکستانە ڕەتنەکاتەوە، ئەوا نووسین دەبێتە دیاردە. هەڵبەتە ئەمە بەو مانایە نییە کەڕەخنەو دیدی ڕەخنەییانەی بابەتی نەبێت، بەڵام کاتێ ئەو هەموو نووسینە بەراورد دەکەین بەهەبوونی ڕەخنە، ئەوا بێگومان ناتوانرێت هەموویان بەسەر بکرێنەوە.
لەوسۆنگەیەشەوە خەریکە ڕۆمان نووسین ودەستبردن بۆ نووسینی ڕۆمان، دەبێتە دیاردە.بۆ ئاگالەوەی جیاوازلەهەموو ژانرەکانی تر، ڕۆمان پاشخانێکی هزری گەورەو ڕۆشنبیرییەکی فراوانی دەوێت. ڕۆمان زاڵبوونە بەسەر زمانی نووسین. لەنووسینی ڕۆماندا نووسەرئاگایەکی گەورەی هزری دەوێت تاکونەکەوێتە ئەو هەڵانەی کە زۆرجارخۆشی درکی پێ ناکات. خوێنەر کەڕۆمان دەخوێنێتەوە، هەر تەنها بۆ چێژو جوانی

نییە بگرە بۆئەوەشیەتی لەپەراوێزی ئەو ڕۆمانەوە، بەژیانی سیاسی و کلتووری کۆمەلگاکانیش ئاشنا بێت .

ڕۆمان ڕۆشنبیرییە، زانینی زمانە، بەرجەستەکردنی هونەرێکی باڵایە لەگێڕانەوەو گوزارشتکردن. بەڵام کاتێ سەرنج لەبەشێکی زۆری بەناو ڕۆمانی کوردی دەدەین، دەبینین ئەوئستاتیکاو هونەرکارییە نابینین کەدەبێ ڕۆمان هەڵگریبێت. زۆرجارکەڕۆمانێك دەخوێنینەوە، واهەست دەکەیــن وتارێــك دەخــوێنینەوە.بەشێکی زۆری ئــەم نــاهونەریبوونە پەیوەستە بەنەبوونی ئەزموونی ڕۆمانەوە. واتەنووسەرلەبنەڕەتدا شاعیرە، بەڵام ڕۆمان دەنووسێت. دەروونناسە بەڵام ڕۆمان دەنووسێت. شانۆکارو دەرهێنەری شانۆیە بەڵام ڕۆمان دەنووسێت. ئەمانەوزۆر بواری دیکەش. کاتێ نووسەرێکیش ڕۆمان شوناسی سەرەکی و نووسەر بوونی نەبوو، یاخودهەربۆخۆدەرخستن ڕۆمانی نووسی، ئەوا ئەوەی دەینووسێت بەناوڕۆمانە. ڕۆمانی(خەون لەسەرزەمینی شێرە پەرێکان) یەکێکە لەوجۆرە ڕۆمانانە. خوێنەر کاتێ ئەو ڕۆمانە دەخوێنێتەوە واهەست دەکات ڕاپۆرتێکی سیاسی دەخوێنێتەوە، کەکادیرێکی حزب لەســەرڕەوشی سیاســی و کــارگێڕی وڵــات، ئاراســتەی ســەرووی خۆی کردووە.زمان لەوڕۆمانەدا هەمان ئەو زمانە گشتی و جەماوەرییەیە کەتاکەکان پێی دەدوێن. ئەگەر زمانی نووسینی دەقێکیش هەمان زمانی خەڵکە ئاساییەکەی نێــو کۆمەلگــە بــوو، نــازانم ڕۆمــان نووســین هونەرەکەی لەکوێدایە. زمانی ئەو ڕۆمانە زمانێکی ڕووت، واقیعی، سادەوسواو لەگێڕانەوە، نائستاتیکییە.

زمان لەو ڕۆمانەدا، هیچ هونەرکارییەکی تێدانییە لەوەسفی جوان، لە شیعریەت، لەچێژ، لەوەسف و گوزارشتکردن. بگرە هەمان ئەو زمانە یە کەڕۆژانــە لەبــازاڕوشوێنە گشتییەکــان بەریــدەکەوین. ئەوڕۆمــانە لەســەردەمی پــاڵەوانەکەیەوە، مەبەســتیەتی وێنەیەکــی گشتگیــرو هەمەلایەنە، هاوکات قێزەوەن و ناشرین، بداتە پاڵ واقیعی کۆمەلگای کوردی هەرلەسەردەمی شاخ وخەباتی چەکدارییەوە تاکو ڕاپەڕین و شەڕی ناوخۆو ڕووخانی بەعس و گەندەڵی و چەندین دیاردەی تریش. بێگومان من دەزانم هەموو ئەو دیاردانەی بنووس لەڕۆمانەکەیدا باسی کردوون، هەبوونەو ئێستاش بوونیان هەیە. بەڵام پرسیاری من وەك خوێنەرێك و هاووڵاتییەك ئەوەیە کەئایا شۆڕشی کورد تەنها ئەمە بووە کەئەو باسی کردووە لە ڕۆمانەکەی؟ ئایا خەباتی چەکداری و ڕاپەڕینیش تەنهــا ڕاووڕوت بــوون؟ بەدەربڕینێکــی تــر، دەکــرێ خەبــات و قوربانییانی شۆڕشێك جا لەهەرسووچێکی دنیا بێت،کورت بکەینەوە بۆ گەندەڵی و بێ مۆڕاڵی بەرپرسێك؟ ئەی ئەو هەموو خوێنەی کە ڕژاوەو

ئێستاش دهڕژێ؟ئەی ئەوهەموو شەهیدەی قوربانیانداو تەنها لەشەڕی داعش هەزارن پێشمەرگەی مێرخاس شەهیدبوون؟ منیش وەك نووسەر دەزانم هەموو ئەودیاردانە هەن، بەڵام جیاوازییەکەم لەگەڵ ئەولەوەدایە کەشۆڕش لەڕقی بەرپرسێك کورتناکەمەوە بۆ ڕاووڕووت و شەڕی براکوژی بەتەنها.

لەڕاستیدا کاری ڕۆمانووس ئەوە نییە باسی گومرگی برایم خەلیل بکات، باسی سی ویەکی ئاب بکات، باسی کەپکی حەمەد ئاغاو شەڕی پەکەکەو زۆنی سەوزو زەرد بکات.باسی شەری یەکێتی و پارتی و شەڕی ئیسلامییەکان بکات. باسی گەندەڵی و شڕە خۆری بەڕێوەبەری فەرمانگەیەك وبەرپرسێك بکات. ئەگەر ڕۆمانووسین باسکردنی ئەوانە بێت ئەوا هەموو کورد ڕۆمانووسە. چونکە هەموومان دەزانین چی گوزەراوە لەووڵاتە. بەرجەستەکردنی بابەتێکی لەوشێوەیە لەڕۆماندا، نەداهێنانە نە بنووسەکەشی دەکاتە ڕۆمانووس. ڕۆمان دەبێ هونەری چێژوەرگرتن وسەرنج ڕاکێشانی خوێنەری تیابێت. دەبێ لەڕۆماندا، بەرهونەرو ئستاتیکا بکەوین. دەبێ بەردەربڕینی لۆژیکی و بابەتییانە بکەوین کە شایستەی ئەوەبن خوێنەر بیانخوێنێتەوە.

نەك کاوێژکردنەوەی ڕووداوێك کەهەزاران جارگوێبیستی بووینەو ئێستا هەرنامانەوێت بێتەوە بیرەوەریمان. کێ حەزدەکات بگەڕێتەوە بۆڕۆژەکانی شەڕی ناوخۆ؟ئەگەر نووسینی ڕۆمان گێڕانەوەی ڕووتی ڕووداوەکان بێت بێ هیچ هونەرکارییەك ئەوا هەموو کەس ڕۆمانووسە. خوێنەرکاتێ خەون لەسەر زەمینی شێرە پەڕۆکاندا دەخوێنێتەوە، واهەست دەکات چیڕۆکێکی میللی بەرئاگردان دەخوێنێتەوە(ئەگەرچی چیڕۆکی میللی ئەدەبی سەر زارەکییەو لەو جۆرە ڕۆمانانە هونەریتروبابەتیترن). واهەست دەکات ڕاپۆڕتی کادیرێکی حزب دەخوێنێتەوە.نووسەر چونکە ڕاپۆڕتی نووسیوە نەك ڕۆمان، ئیدی بەلایەوە ئاسایی بووە هەرچ وشەو دەستەواژەیەك هەیە بیخزێنێتە نێو زمانی ڕۆمانەکەی وەك:_(قۆندرە_خوێری _ سەخیف).

ئەمە وێرای دەیان وشەی دیکەی عەرەبی.نووسەر مەبەستیەتی ئەودیدە لای خوێنەر دروست بکات کە شۆڕشی کورد جگە لەوەی ئەو لەڕۆمانەکەی وێنای کردووە، هیچی تر نییە.لەکاتێکدا هەموو شۆڕشێك دوودیوی هەیە. شۆڕشی کوبا، گیڤارای دروست کردوو کاسترۆشی دروست کرد، بەڵام ئایا ئەوانە هەردووکییان هاوپایەوهاوپێگەو هاوشوناسی نەمری یەکترین. نازانم کەی کاری ڕۆمانووس ئەوەیە باسی گومرگی برایم خەلیل وشەڕی ناوخۆ بکات کە ئایا لەسەر شتێکی بێ نرخ هەلگیرساوە یان نا. ئەمانە بەشێکن لە مێژوو، لەڕابردوو، بەڵام ڕابردووێکی

ناشرین. هەزاران جاری دیکەش باسیان بکەین نەدەتوانین لەماهیەتییان بگۆڕین، نەدەشتوانیین لەبیریان بکەین. بەپێچەوانەوە باسکردنیان لەدووتوێی ڕۆمانێکدا، بەکەم تەماشاکردنی نەتەوەکەی خۆمان و بێ بە هاکردنی نەتەوەکەمانە بەڕووی دنیای دەرەوەدا. ئەگەربەیانی ئەوڕۆمانە وەربگێڕدرێتە سەرزمانێکی بێگانە، ئەوا خوێنەرێکی ئەڵمانی، یاخو ئیسپانی ڕەنگە وابزانێت شۆڕشی کورد تەنها ئەمە بووە.خوێنەر لەو ڕۆمانەدا، بەرچەندان دەربڕینی نابابەتی ونالۆژیکی دەکەوێت.

کە ڕەنگە تەنها لەخەیاڵی نووسەرهەبن.دەربڕینێك کەنەك هەرهیچ چێژو جوانییەکیان تێدا نییە، بگرە خوێنەر ئەوپرسیارە لەخۆی دەکات کەچۆن بنووس شتێکی وەهای نووسیوە.وەك:_ لەڵاپەڕەکانی(276-277-278)هەروەهاڵاپەڕەکانی(301-302)دەبینرێن. ئەمەوێرای ئەوەی(زێدەگۆیی_ موبالەغەیەکی) زۆری لەباسکردنی هەندێك □وداو کردووە، کەتەنێ بەمەبەستی درێژکردنەوەی ڕۆمانەکەی کەقایرۆسێکەو بەشێکی زۆری ئەوانەی گرتۆتەوە کەخۆیان بەنووسینی ڕۆمانەوە سەرقاڵکردووە، ئەوانەی نووسیوە.بۆنموونە: لەڵاپەڕە(324)باس لەوەدەکات کەکارەکتەری ڕۆمانەکە بەقاچاغ دەچێتە هەندەران، لەگەڵ دوو کەسی تردەچنە سندوقی دواوەی ئوتومبێلەوەو بیست و شەش کاتژمێر بەبێ ئەوەی سندوقەکە بکرێتەوە دەڕۆن. یاخود دەڵێت ئەوەندەمان میزلە سندوقەکە کردبوو خەریك بوو لەمیزی خۆمان بخنکێین. بەدرێژایی ڕۆمانەکە بنووس وێنەیەکی داوەتە پاڵ پیاو کەجگە لەخەمی سێکس هیچ خەمێکی تری نییە.هەمان وێنەی داوەتە پاڵ ژنیش. تەنانەت وێنەیەك کەتیایدا ژنە ئامادەیە بنوشتێتەوەو ببێتە خزمەتکارو کۆیلەوقۆندرەی پیاوێك ماچ بکات، تەنها بۆ ئەوەی لەئامێزی بگرێت(ڵا325). ئایا ئەمە خەمی ژنی کوردە؟ گریمان ژنێکی لەو شێوەیەش هەبێت، ئاخۆ ئەرکی ڕۆماننووس ئەوەیە وێنەکە زەق بکاتەوەو پەرە بەدیاردەکە بدات، یاخود دژی ئەو ئەقڵیەتە خۆبەکەمزانییە بوەستێتەوە کەلەژێر پەردەی بەناو خۆشەویستییەوە بۆڕەگەزی بەرامبەر، بوون و شوناسی خۆی دەد□□ن□. نووسین چ بەهایەکی هەیە ئەگەرلەپێناوجوانکردن و پیرۆزکردنی ژیان نەبێت؟لەچەندین شوێن باسی ڕابواردنی ژن و دەست تێکەڵکردن لەگەڵ پیاو و ناپاکی لەخێزانەکەی دەکات.یاخود لەشوێنێکی دیکەی ڕۆمانەکەدا، بنووس هانی گەنجی کورد دەدات وڵات جێبێڵێت.

بۆیە دەنووسێت:_(ئەوەی منداڵی خۆی خۆشبووێ ناهێڵێ لەوخاکەدا بمێنێتەوە). لەکوێوەی ئەم دنیایەدا نووسەرێك هەیە بەم شێوەیە

بەرجەستەی نیشتمان بکات؟ کەس تا ئێستا نووسەرێکی فەلەستینی بینیوە هانی فەلەستینییەکان بدات نیشتمان جێبێڵن. کەهەموو ڕۆژێکیش لەژێر ستەمی دەستدرێژیی و ئەتککارییەکانی ئیسرائیلییەکان دان؟ گاڵتەجاری لەوشێوەیە بەناوی نووسین تەنها لەوهەرێمەی ئێمە هەیە.من ناڵێم نووسەر باڵەوایەتی بداتە گەندەڵی و ڕێگربێت لەوەی مرۆڤ لەکوێ دەژیت. بەڵام نابێ وێنەیەکی جەهەننەمی بداتە پاڵ نیشتمان کەتەنێ لەخەیاڵی ئەودان.خوێنەر کاتێ ئەو ڕۆمانە دەخوێنێتەوە، بیری بۆئەوەدەچێت کەنیشتمان ئەوەیە کەئەوبنووسە وەسفی کردووە. من لەوزیاتر درك بەوهەموو ناشرینیانە دەکەم ولەنێویشیاندا ژیاوم، بەڵام دەزانم ئەمە هەموو جەوهەری نیشتمان نییە.بەرپرسی فەرمانگەکان هەموویان گەندەڵ نین.

هەموویان شەیدای ڕابواردن وسەفەر نین.بەهەزارانیان تیایە گەردێك لادان و گەندەڵی نییە.ئەوەی بنووس لەوڕۆمانەدا باسی دەکات، ئەرکی نووسەرنییە، ئەمەکاری ئەندامێکی حزبە لەبارەی دۆخی سیاسی و کارگێڕی وڵات ڕاپۆرت بنووسیت. بەڵام چی دەکەی کە سنعاتەکە کورد وتەنی هێندە ڕەزیل بووە، کەهەرکەسێك وێنەیەکی بەخەیاڵ داهات، دەیکاتە ڕۆمان و دەرخواردی خوێنەری دەدات. بەڵام ئاخۆ دەتوانن ئەمە لەگەڵ هەموو خوێنەرێك بکەن. لەوڕۆمانەدا چەندان کارەکتەر هەن، بەڵام چونکە کارەکتەرەکان لێبڕکێکن بەدەست بنووسی ڕۆمانەکەوە، ئیدی بەئارەزووی خۆی چارەنووسێکی بۆ هەڵبژاردوون.ئەمە وێڕای ئەوەی نووسەربەبێ ئەوەی درکی پێ بکات لەچەندین شوێنی ڕۆمانەکە کەوتۆتە هەڵەوە کەئاماژە بەهەندێکیان دەدەین:_

*لاپەڕە(5)نووسیویەتی:_(هەرچیت دەبینی دەگریا). گریمان مرۆڤ قوتابخانەیەك و نەخۆشخانەیەکی بینی ئایا ئەوانیش دەگرین؟.
*لاپەڕە(20) نووسیویەتی:_(سەگەکە ئەیحەپاند).
*لاپەڕە(31)نووسیویەتی:_(هەرگیزکەمترلەیەك کاتژمێر بۆ یەك نەماندەکرا).
*لاپەڕە(33)نووسیویەتی:_(ملم بەسەرکتێبدا شۆڕکردبووەوە). نووسەرچونکە جیاوازی لەنێوان(مل)و(سەر) ناکات.بۆیە وادەزانێت ئەوەی بەسەر کتێبدا شۆڕدەکرێتەوە ملە!!.
*لاپەڕە(33)نووسیویەتی:_(موچرکێك سەرتاپای ڕادەوەشاندم).موچرك دەتەزێنێ.
*لاپەڕە(70)نووسەر باسی ساتی کۆچڕەوەکە دەکات.بەڵام چونکە بەخەیاڵ و تێگەیشتنی ئێستا ڕووداوەکانی ئەوکات دەگێڕێتەوە، بۆیە

کەوتۆتە هەڵەی سەیرەوە بەبێ ئەوەی خۆشی هەستی پێ بکات.بۆنموونە نووسیویەتی:_(باران لەپێنج ملیۆن مرۆڤی دەدا). ئایا ئەوکات هەرێمی کوردستان پێنج ملیۆن کەس بوو؟.

*لاپەڕە(96)نووسیویەتی:_(تەزویرو ساختەکاری).بێگومان هەردووکیان هەریەکن.

*لاپەڕە(126)نووسیویەتی:_(کەشەڕی ناوخۆ هەڵگیرساکەس بۆ لایەن نەبوو،سەرجەم کۆمەڵگا بوونەبەشێك لەشەڕەکە). ئایا ئەمە ڕاستە؟.هیچ نووسەرێك ئەو مافەی هەیە بەناوی هەموو کۆمەڵگاوە قسە بکات؟.

*لاپەڕە(130)نووسیویەتی:_(سڵاوێکی بۆ من فڕێدا).سڵاو دەکرێت فڕێ نادرێت.

*لاپەڕە(285)نووسیویەتی:_(پاش کوژرانی لالۆ سێ مانگ تێنەپەڕی ژنەکەی شووی کردەوە). ئەگەرچی نووسەر شتێك نییە لە ڕۆمانەکەیدا لەبارەی نەتەوەکەی باسی نەکردبێت و ڕەخنەی نەکردبێت وەك قوتووی عەتار. بەڵام بڕوام وایە هیچ شارەزایی لە کۆمەلگاکەی نییە. چونکە دەبوو بزانێت لەکۆمەڵگەی کوردی کە کۆمەڵگەیەکی ئیسلامییەو شەریعەتی ئیسلام سەرچاوەی یاسایە، ئەوا هیچ ژنێك دوای لەدەستدانی مێردەکەی بۆی نییە شوو بکاتەوە تاکو سێ مانگ تێپەڕنەبێت بەسەرمەرگی هاوسەرەکەی. کەنامەوێت ئاماژەی پێ بدەم ئەمەلەبەرچییە. پێچەوانەکەی لادانە لەئایینی ئیسلام.نووسەر چونکە لەزۆرشوێنی دیکەی ڕۆمانەکەی وێنەیەکی سێکسی داوەتەپاڵ ژن، ئیدی پێی وایە ژنەکەی لالۆزۆرزووئارەزووی لەشووکردنەوەبووە.

لەکۆتاییدا دەمەوێ شتێك بۆ بەرچاو ڕوونی خوێنەران و نووسەری ئەوبەناو ڕۆمانەش ڕوونبکەمەوە. ئەمیش ئەوەیە کەمن لەم وتارەدا بەرگری لەدەسەڵات ناکەم، کەدڵنیام خاوەنی ڕۆمانەکە بەوشێوەیە تێم دەگات و دەمبینێت. ڕەنگە بەکۆیلەو بەکرێگیراوی پارتی و یەکێتیشم بزانێت.من سەد ئەوەندەی ئەویش ڕەخنەو گازاندەم هەیە. هاووڵاتییەکی ئاساییم. مووچەکەم پاشەکەوت دەکرێت. بەقەد گەردێك سوودم لەودەسەڵاتە نەبینیوە. لەشەڕی ناوخۆدا ئازیزەکانم لەدەست داون.براکەم پێشمەرگەیەو لەکەلاوەیەك دەژیت.بەڵام دەزانم نیشتمان یەکسان نییە بەهەموو ئەم ناشرینیانە. هێشتا لەنێو ئەولاپەڕە ڕەش و گەورەیەی لەڕۆمانەکەدا بەرجەستەکراوە، پنتێکی سپی هەیە کەمن دەیبینم و ڕەنگە خاوەنی ڕۆمانەکە نەیبینێ. دواجار دەڵێم هیچ چێژو جوانی و ڕەهەندێکی بابەتیم لەو ڕۆمانە نەبینی. هیوادارم ئەگەر ئەمە یەکەم ڕۆمانی سەبا ئەحمەد بێت کەمن پێشتر هیچ ڕۆمانێکی ئەوم نەخوێندۆتەوە، ئیترلەمەودوا ڕۆمان بنووسێت نەك لاپڕێتی

سیاسی!!!..

سەدیق سەعید ڕواندزی

پەراوێز:_

*خەون لەسەر زەمینی شێرە پەڵەکان/ ڕۆمان/ نووسینی/سەبا ئەحمەد/ ساڵی چاپ 2018.

** نووسەر ناوی ڕۆمانەکەشی لەڕووی ڕێزمانیيەوە بەهەڵە نووسیوە.(خەون لەسەرزەمینی شێرەپەڵەکان). کەدەبێ پاشگری(دا) هەبێت لەناونیشانەکە.

*** گەرچی ئەو ڕۆمانە هەڵەچنی و پێداچوونەوەی بۆ کراوە. بەڵام هەم نوسەرکەو هەمیش ئەوەی پێداچوونەوەی بۆ کردووە، ڕۆنووسی چەند وشەیەکیان بەهەڵە نووسیوە. بۆنموونە وشەکانی(گولە_میلەت)دەبێ بەدووپیتی(ل) بنووسرێن.واتە(میللەت_گوللە).

مافورەکەی لە مەککە … عەلی مستەفا

(لە مەککە) نێوی ڕۆمانێکە دەمێکی زۆری بەسەردا ڕۆت نەبووە لە وەشان کردندا، بەڵام خوێنەرێکی زۆری بەدوای خۆیدا کێش کردووە. شەفیقی حاجی خدر لە زمانی هۆڵەندیەوە کەلتور و ڕووداوە جیاواز و سەرنج ڕاکێشەکانی فارس و کاریگەریە لە یادگە هەڵاوەکان بۆ زمانی شیرینی کوردی وەرگێڕاوە. ئەم ڕۆمانە ئەستێرەیەکە لە ئاسمانی ڕۆمان نووسی فارس و لە نیشتمان تۆرێ بوو قادر عەبدوڵڵا. هەر خوێنەرێک کە ئەم ڕۆمانە دەخوێنێتەوە دەبێ بە چاوێکی پڕسەرنج و تێڕوانینێکی فراوان بچێتە سەر ڕستە بە ڕستە، تەوەر تەوەر بەسەر پشتی ڕووداو و توێکارە تەکنیکیەکانی پێلەهەڵێنانی ڕۆمان نووس ڕۆت بێت، چونکە رۆمان نووس لە بازنەیەکی دیار ، وەک هەگبەیەک بۆ سەفەر لە ئەمستەردام بۆ دوبەی لە نێوان چەند کەسێک کە نزیکترینیانە، کەدی خەیاڵی چێتە سەر دەیان ڕوانگەی نادیار و لەبەردەم شوشە پەنجەرەکانیشەوە دیدگای چێتەوە سەر هەموو ئەو

جەنجاڵی و یادەوەریانەی لە تەمەنی زووی سەردەمی ئێران و ختوکە خەراکانی ژیان کە زۆر بە خێرایی تیپەڕیین، نووسەر هەوڵیداوە لەو دەرفەتەی کە ڕەخساندوویەتی جیهانێکی واقیعی بخاتە ناو نەستالەژیاوە و بتوانێت زۆرترین پەیامی واقیعی کۆمەڵایەتی و سیاسی و مێژوویی و کەلتوری بخاتە ئینجانەی ئەدەبەوە.

دیمەنەکانی نێو ئەم ڕۆمانە زۆر و زەوەندن دەکرێ لە دەرفەتی نامەی ئەکادیمی زانکۆیی و ماستەر و دکتۆرادا بواری بە بەخسەت و لە بەراوردکاریدا کەلک وەربگیرێت، چونکە کاتێک ڕۆمانەکە دەخوێنیتەوە هەست دەکەی لەگەڵ نەتەوەیەکی تر دەئاخفی، بەو ڕێگایانەدا دەڕۆی جودان لەگەڵ ئەو ڕێگایانەی مێژووی نەتەوەکەت دەیان ساڵە لە بارەیانەوە تاسە دەکات، هەست دەکەی لە باخێکی تر بۆنی سێو دەکەی تە دەمەکە ئشتیا ناکەی بە ئەوەی بیناسیتەوە هی کام سنووری خودایە دەگاتە ئاسمانی تە، گەرەکە لە زەوی ئەم ڕۆمانەدا کەلتوری جودا بەدزینەوە و ڕەسەنایەتی و نزیکایەتی و مێژووی ئیتمیەکانی کەلتوور بخەینە بازنەی بەراوردکارییەوە و سوکنایی بدەینە ئەدەبیاتی دایک. لە ڕێگای ئەم چێشنە ئەدەبە بەرزانەوە ئەگەینە ئاشنایەتی بە کەلتوور و ئاکار و ئادابی لە پێشینەی نەتەوە جوداکانی ترەوە. لەگەڵ ئەمەشدا نەتەوەی فارس و نەتەوەی کورد سەر بە یەک گرووپ و خێزانی زمانن تەنانەت لە زۆر ئاداب و ئاکاریش بە پێوەری جیاواز لە یەکەوە نزیکن و کاریگەری جودا بەسەریەکەوە دروست دەبەت، بەلام دواجار دوو نەتەوەین خاوەنی دوو مێژووی ناسیۆنالیستی جیاوازین.

لەم ڕۆمانەدا قەلەمم دەخەمە سەر تەنها شتێک بە ئەوەی لەم ڕوانگەیەوە بە زۆر دیمەن و هەقیقەت ڕەنگ بپرژێ، هەڵبەتە ئەم زەمینە شت هەڵدەگرێت و دەتوانین لە زۆر شتەوە بدوێین. مافوور کاریگەری ڕاستەوخۆی خستە سەر هەست و دیدگام لەم ڕۆمانەدا، ئەگەرچی مافوور کە فارس پێیەوە بەناوبانگە و بووەتە فەرهەنگێکی یەکلاکەرەوە بە ئێرانیەکان کەمترین قسەی لەبارەوە کراوە تەنها لە دوو مەشهەدی زیندوودا نەبێت لە دوو شوێنی جیاوازدا، پێم وایە ئەم وێنەیە بە قسە لەسەر کردن بەچوون و تێڕوانینی زۆر هەڵدەگرێت.
مافوور ئەگەر کاری دەستی و پەنجە ناسک و نەخشینەکانی ئێرانیان بێت گومان هەڵناگریت نرخ و بەهای جوداو سەرنج ڕاکێسی هەیە. ئەمەش بەتە شەرەت بە هەموو ئێرانیەکان کە شەرەفمەندانە شانازی پێوە دەکەن. بە دیاری ئەزیزانیشیان مافوور نرخێکی یەکجار مەعنەوی هەیە، هەقە ئەوها بن چونکە بە ئێرانیەکان بەتە ناوودەنگ.

ئەم ڕۆمانە لە دوو دیمەندا باسی مافوور دەکات، جارێکیان ئەو

کاتەیە کە باوکێک بە نابیستی و بە زمانێکی ناکام لەگەڵ خێزانەکەی دەچێتە ئەمستەردام و دیداری کوڕەکەی دەکات، ئەمەیان ئەو سەردەمەیە کە هێشتان کوڕ لە تافی لاویدایە و خێزانی پێکھێناوە یەکەم دیداری باوکێکی مشەختە بەدەست جۆرەها ئازارەوە لەتەک خێزانەکەیدا. دووەم دیمەن ئەوکاتەیە کە دوای مردنی باوکی دێت، لە ژینگەو شوێنێکی تری دنیا، لە کەلتوور و مەملکەتیکی تر، جۆرێکی تری مافور دەبینرێت، زەمەنی نێوان ئەم دوو مەشهەدە چەند ساڵێکە بە جیاوازی جۆر و مارکەی مافوورەوە، بە دابڕان و م□ئاوایی بێ ویستی پیاوێکی مەزن (باوک) ە.

لەم دوو جۆر مافوورە چی دەبینین، لە جیاوازی ئەم دوو جۆر کوالێت بەرز و ئەویتریان نزم دەگەینە چ ئاستێک تایبەت بە بیرەوەری و دیاری کردنی ڕەسەنایەتی. نووسەر توانیویەتی لە ناوهێنانی مافوور و جێکردنەوەی لە هاوکێشەکەدا کۆمەڵێک فۆڕم پێشکەش بکات. ئەوەتە دایک کاتێ لە باری ش□ز□قرینیا دایە لە هوتیلێکی بەرز بە بەرزی تەم و هەورەکانەوە. لە وەتاغی ژوورەکەوە دەچەمێتەوە و دەست لە جۆری مافورەکە دەدات و تورە دەبێت بەوەی کە کورەکەی مافورەکەی نەپاراستووە. دەپرسین ئەم مافوورە چەند و چ گاریگەریەکی بەسەر دۆخەکە دروست کرد؟ ئێمە باس لە باری لە بیرچوونەوەی دایک ناکەین، بەڵام دایک زۆر هەستی جوڵاندن وەک بەم شێوەیە دیاری دەکەین:

• بە دەست لێدانی دایکێک کە پەیوەستە بە داب و ڕەسەنایەتی باشترینی مافوور کە مافووری ئێرانییە دیاری دەکات، هەم وەک جۆر کە باشترینیانە، هەم وەک پاراستنی کردە خۆماڵیەکان.
• دیاریکردنی پەنجە ڕەنگینی ئێرانیەکانە لە چنینی مافور و جۆرە جیاوازەکانیان لەسەر ئاستی جیهانی ڕایەخ و فەرش.
• ئەم مافوورەی لە هوتێل دەستی لێدرا هەمووانیان بۆ رابردووویەک گێڕایەوە، کە سەردەمی جوانی و پێکەوە ژیانی خێزانی بووە.
• لە ڕێگەی ئەم مافوورەوە دایک بە کوڕەکەی دەڵێت بیری باوکت دەکەم، بیری ئەو ساتانە دەکەم کە ژیان بەیەکەوە جوانتری دەکردین.
• دایک بە کورەکەی دەڵێت تۆ دیاری باوکتت بە هەند وەرنەگرتووە و نەتپاراستووە، بێ ئەوەی ئاگاداری ئەوە بێت کە ئەو لە ژینگەیەکی ترو لەسەر مافورێکی تر وەستاوە و بیری پیاوەکەی و مەککە دەکات.
• دایک پێی وایە کورەکەی ئیتر لێرە بە دواوە رەسەنایەتی و دیاری گرانبەهای بەلاوە گرنگ نیە، ئەو چیتر نایەوێت ئێرانی بێت، بۆیە مافوورەکەی باوکی گۆراوەو هی کارخانەی هاتۆتە جێ. ئەمەش هێزی لە بار بردنی رەسەنایەتیە.

• دەشێ لە ڕێگەی ئەم مافوورەوە سەفەری ئەمستەردام لەگەل هاوژینەکەی جوانترینی یادەوەریەکانی ژیانی بێت و ئیتر هەمیشە بێوەیی و تەنیایی ئازاری بدات و یادگاریەکان تاوڵەی ڕەوەندی بن بۆ ئەو.

مافوری ئێرانی کۆدی زۆری تێدا هەیە. لە ڕوانگەی گەلانی ئێرانیەوە مێژوویەکی دووری هەیە، چونکە گەلانی ئێرانی خاوەنی ژیار و شارستانیەتی زۆر و فراوان بوونە و ئیمپراتۆریەتی زۆر و پێگەی سەربازی بەهێز لە سەردەمە جیاوازەکاندا هەبوونە. بۆیە بۆ زیندوو مانەوەی ئەم سەردەمە جیاوازانە و گوزارشتکردن لە گۆڕانکاریەکان و هۆکارەکانیان، دەستی هونەری و دەستی کار هەستاون بە کاری هونەری و دەستی جیاوازەوە، چنینی مافووریش بەشێکی سەرەکی دەستی هونەری و دەستی کار بووە لەم سەردەمەدا و تەنانەت لە سەردەمی ئەمڕۆشدا مافووری ئێرانی لە ڕووی دیزاین و نەخشی و جۆری باشیەکەیەوە پێشەنگی جیهانی ڕایەخە. بۆیە هەر وێنەیەک و نیگارێکی جیاواز کۆدێکی ئەفسانەیی یان مێژوویی خۆی هەیە و هەڵبەتە کاریگەری بەسەر زیهن و تەماشاکارانی دروست دەکات، لەوەتەی ژیانیس بەردەوامە مرۆڤەکان بەدوای ئەوەوەن کە ئەو کۆدانە بکەنەوە کە بەلایانەوە مایەی سەرنج و لیزانینە. نەخش و نیگارەکانی سەر ڕووی ڕایەخی ئێرانیش جالبن تەماشاکەر ناچاری وردبینیەکی زۆر دەبێت.

قادر عەبدوڵڵا بە پەرۆشە بۆ هەموو ئەو نەیزەکە بە نرخانەی پەیوەستن بە هەموو گەلانی ئێرانەوە. ئەوەی جێگای نیگەرانی نووسەر و تەواوی ئەوانی تری هاوشێوەن پەیڕەوی حوکمە بەسەر کەشتی بێباکیدا، دواجار ئەمەشیان فیکر و ستاتیکا و ڕەسەنایەتی و تەواوی بەهاکان دەخاتە بەردەم مەترسی جیهانی لاسیکی و نوێگەری مەترسیدارەوە. هەر بۆیەشە نووسەر لەسەر بنەمای فیکری جوداوە دەربەدەر دەبێت و دەکەوێتە تاراوگە.
ئەم ڕۆمانە خەیاڵە بە خولیای نیشتمان، ڕوئیایە بە خەیاڵی سەردەمی زوو، تەنزە لە بازنەی هەڵگەڕانەوەی ڕووناکی و سڕینەوەی هەقیقەتی ڕەها، دام□ینی تریفەیە لە باڵای سرووشت، بەراوردکارییە لە دیدگای مەحبووبەی جەنجاڵ. باسی ئاڵۆزیەکانی ژیانە لە ناو کۆمەڵێک سیستەم و گەمەکانی قۆرخکاری. ئیتر زۆرتر لەوە هەیە باسی بکەین، گەرەکمە لە ڕووکاری جوانی و تێگەیشتنی ئەدەبیەوە پرژانی قسەی بۆ بکرێت. ئەو دابە بەر تەسکە بەلاوە بنێین لە ناو ڕۆماندا بە دوای هەڵەی ڕێزمانیدا بگەڕێین لە کاتێکدا هیچی نەبێت. ئەدی ئەندێشە بۆ نەکەوێتە سەر باخی ئەدەب.

عەلی مستەفا ٢٠١٨

كێشەی ڕۆژهەلاتی نیوەشەو … تەیب جەبار

رۆژ دەبارێ ،
سەرم سووکە ،
ئاسمان بەرز دەبێتەوە.
شەو دەبارێ ،
سەرم قورسە ،
زەوی نزم دەبێتەوە.
***
بڕۆ ئەولاوە.. واز بێنە،
تۆ لە گەمەی نێوان ..
سێبەر و خۆرەتاو ناگەی.
تامی ڕەش و تامی سپی
لێك جیاناكەیتەوە.
بێ ئاگای لە لەوەڕگای یەكڕەنگ،
وا برسێتی..
باڵای كردو گوڵ دەگرێ،
تینوێتی..
لەسەر پشت پاڵكەوتووەو
چەپڵە بۆ وشكەساڵ لێدەدا
كەفی بێدەنگی..
ئەم خاكەی داپۆشیوە،
تۆش كرمی مت بوون بەخێو دەكەی ،
شەو و ڕۆژ..
سەبەتەی خەوتن دەچنی .
چوار وەرزە
جلی ترازان بە دورین دەدەی.
بڕۆ ئەولاوە.. واز بێنە،
با لەوە زیاتر سەرمان لێ تێك نەچێ.

****

تۆ نازانی..
بروسکە چۆن لەدایك دەبێ!
با کەی هەڵدەکا !
فریشتەی پیلان لە کوێوە دێ!
نازانی..
ئەم کوێرە ڕێیە
کەی تەواو دەبێ !
هەمیشە تووڕەو ماتی ،
بیر لە شیعرێکی لەبیرچوو دەکەیتەوە.
دەمێکە عەوداڵی سەربانی
بەڵام نیگات
هەر بەرەوخوارە
پەنا بۆ مەمکی مێژوو دەبەی
زیاتر سیس دەبێ
دەست لە هەر شتێك دەدەی
فش دەبێتەوە .
تا ئێستاش فێر نەبووی..
پەردەی بەرەبەیان
چۆن دەکرێتەوە.
بڕۆ ئەولاوە.. واز بێنە،
ئەم هەرایە بە تۆ ناکوژێتەوە .
***
قەت نەتتوانی ڕۆژێ
بە شاخی زستاندا هەڵگەڕێی
قەت نەتتوانی جارێ
هەردەی پایز بەسەر بکەیتەوە
هەمیشە پێ دەنێی
بە مناڵدانی زەویدا و..
نایەڵی بزێ ،
دەست دەخەیتە
سەر دەمی ڕەشەبا و ..
نایەڵی گۆرانی بڵێ.
ئەو خەمە چیا نشینەی
بە فرتوفێڵا کۆتکردێتەوە,
دەرگای شارت بۆ ناکاتەوە.

گیرفانێکت پڕ کردووە لە و□نە
ئەویتریان لە سروودی زڕ
جگە لە خۆت،
کەس لە ڕووی نایە گۆیان بکات .
بڕۆ ئەولاوە.. واز بێنە.
گرێی بەخت..
بە هەڕەشەی نەزۆك ناکرێتەوە.
***
تۆ نە شارەزای گژوگیای ئاسمانی
نە خشتەی لێکدانی گەرمات
بۆ لەبەر دەکرێ ,
نە سەر لە نەخشەی سەرما دەردەکەی.
بۆ ئەستێرە وڕك دەگری و..
ڕقت لە پەلکەزێڕینەیە.
دەتەوێ هەور خۆماڵی بکەیت و..
بە فەرمانی تۆ باران ببارێ.
چاوت بەرایی نادا
لەوبەر کانییەك بتەقێتەوە.
بە ئاوازی یەکبوون
هەرچوار پەلت دەلەرزێ.
مەدالیای هەموو دۆڕانێکی خۆت..
دەبەخشیە هاوڕێکانت،
دڵت بەژێرکەوتن دەکرێتەوە.
بڕۆ ئەولاوە.. واز بێنە،
بە هەڵمی درۆ .. مێژوو نانووسرێتەوە.
****
دەنگ دەبارێ ،
سەرم پڕە ،
ئاسمان تەنك دەبێتەوە .
ڕەنگ دەبارێ ،
سەرم وڕە ،
زەوی خەست دەبێتەوە .

سلێمانی/ حوزەیرانی 2018
تەیب جەبار

لۆرانس ئۆلیڤیە .. بلیمەتترین ئەکتەری سەدەی بیستەم … حەیدەر عەبدولڕەحمان

لۆرانس ئۆلیفیەی ئەکتەرو دەرهێنەری شانۆیی 1907ـ 1989 ناودارترین ئەکتەری جیهانیی سەدەی بیستەمە بە تێکڕایی کە توانیویەتی بە درێژایی 60 ساڵ چ وەك ئەکتەر چ وەك دەرهێنەر لە سینەماو شانۆدا کار بکات و گرنگترین و ناودارترین شاکارە تراژیدیەکانی شکسپیر زیندوو بکاتەوە.
(سبنسرتریس) گوتەنی : لۆرانس بلیمەترین ئەکتەرە لە سەرتاپای جیهانیی ئینگلیزی دا ،یەکەم دەرهێنەری هونەریی بووە لە بەریتانیادا و کە توانیویەتی وێنەیەکی کۆپی کراوی شکسپیری نوێ بێت ،بەرهەمی ئەو هەموو بەخششە گەورانەیئەوە بووەکە دوانزە جار بۆ خەڵاتی ئۆسکار پاڵێوراوە،دوو جارانیش خەڵاتی ئۆسکاری بە دەست هێناوە ، وەك باشترین ئەکتەرو باشترین دەرهێنەر و باشترین بەرهەم هێن، لە فیلمی هنری پێنجەم ،هەروەها خەڵاتی شێری زێڕین و خەڵاتی ئۆسکار لە فیلمی هاملێت وبە سەدان خەڵاتی بەهاداری تری شانۆیی و سینەمایی .

لۆرانس بەرجەستەی چەندین رۆڵ و کاراکتەری جیا جیای کردووە، لە 120 شانۆگەری دا رۆڵی سەرەکی بینیووە ، لەوانە : ریتشاردی سێیەم ،ماکبیس،رۆمیۆ،هاملیت ، ئۆتیللۆ،لالۆڤانیا،جگە لەوەی لە 120 کاری شانۆیی نمایشی کردووە ، لە 60 فیلمیشدا دەرکەوتووە، لەوانە فیلمی سپارتاکۆس، هاملێت ، لیر پاشا، هنری پێنجەم ، ئۆتیللۆ ،بازرگانی ڤینیسیا ، فیلمێکی ستانلی کۆبریك و فیلمێکی هیتشکۆك و چەندینی فیلمی تر..لە ئەنجامی ئەو هەموو شاکارە گەورانە پەیمانگای فیلمی ئەمریکی لۆرانس ئۆلیفیەی ناونا : بلیمەتترین ئەکتەر بۆ هەموو سەردەمەکان
(جۆن کۆتریل)لە کتێبە بە ناوبانگەکەی (لۆرانس ئۆلیفیە) دەڵێت : بۆ ماوەیەکی درێژ لۆرانس ئۆلیفیە بەڕێوەبەری شانۆی نیشتمانی بووە لە ئینگلتەرا و هەوڵێکی زۆری بۆ پێشخستنی داوە، بە سوود وەرگرتن لە ئەزموونی پێشکەوتووی گەلان، بە تایبەت ئەزموونی

سۆڤیەتی و پێشکەش کردنی تێکستەکانی چیخەف، وەك شاکاری جیهانیی گەورە.

هەروا دەڵێ : لۆرانس لە هەردوو باڵی شانۆو سینەمادا بە یەکسانی داهێنانی کردووە، هەم بە کاری نواندن وەك ئەکتەر و هەم وەك دەرهێنەر بۆ شانۆو سینەما ، یەکێك لە فاکتەرە هەرە بنەڕەتیەکانی بەردەوام بوون و سەرکەوتنی لۆرانس ئۆلیفیە ئەو کەف و کۆڵە بە جۆشە بوو، کە بۆ کارکردن هەیبوو ، هیچ لە دەرفەتەکانی ژیانی لە دەست نەداوە لە پێناو داهێناندا،بە تایبەت بۆ بەرجەستە کردنی شاکارە تراژیدییەکانی شکسپیر کە ئەو بە هۆیەوە لە دەرگایێکی زۆر فرەوانەوە چووە ناو دنیای سینەما .

ئەوەتا (تشارلز لۆتۆن) لە لێدوانێکی تایبەتیدا بۆ کتێبەکەی جۆن کۆتریل ـــ دەڵێت : سینەما دەروازەی سەرەکی ئەو ناوداریەتیە جیهانیەی لۆرانس ئۆلیفیەیە، بە تایبەت دوای نمایش کردنی شاکارە تراژیدییەکانی شکسپیری مەزن ..ئەو توانی ئەو ئەشقەی بۆ شانۆ هەیبوو لە سینەماشدا بەرجەستەی بکات ،بۆیە سیمای شانۆیی لە فیلمەکانیدا دیار بوون .

هەروەها دەڵێت : گەورەیی لۆرانس لەوە دابوو کە ئەو توانی شانۆی ئینگلیزی لەو بەرگە کلاسیکیە کۆنە داماڵێ و بەرگێکی نوێ ی لە بەرکا، بۆیە سیما هەرە نوێخوازی و ئەزموونە هەرە دەوڵەمەندەکانی شانۆی ئینگلیزی لە سەر دەستی لۆرانس ئۆلیڤیە بوو.

لۆرانس کە کوڕی قەشەیەکی کەنیسەی گەورە بوو،هەموو خولیا بوونێکی خۆی لە سەر شانۆی (ویست ئاند) دەست پێکرد ،کاتێ باوکی لە تەمەنی 5 ساڵی لە گەڵ خۆیدا ئاشمشێیەتی لە گەڵ شانۆدا پێ کردووە ،لەوێوە ئەشقی شکسپیر بوو، بڕیاری ئەوەی دا هەموو ژیانی بۆ شکسپیر تەرخان بکات ، تا وای لێهات هەموو دنیا لۆرانس ئۆلیفیە بە شکسپیری نوێ ناو بەرێت ، لەوێوە دەستی بەکاری نواندن و دەرهێنانی شانۆیی و سینەمایی کرد ، تا ساڵێك بەر لە ماڵئاوایی کردنی 1989لە سینەماو شانۆ دانەبڕا .

راستە کە ئۆلیڤیە لە بەرجەستە کردنی نمایشە کلاسیکیەکاندا ئەکتەرێکی بێ وێنە بووە ، بەڵام لە سینەمای نوێشدا دەرهێنەرە ناودارەکاندا کاری سینەمایی کردووە، لەوانەش لە فیلمی (لە گەڵ بادا بە باچوو)

فیفیان لی : ئەو ئەکتەرە ئافرەتە بریتانیەیە کە دۆستایەتیەکی نزیکی لە گەڵ لۆرانس ئۆلیفیە هەبوو ، چەندین کاری شانۆیی و سینەمایی لە گەڵ ئەودا ئەنجام داوە ، وەك لۆرانس خۆی دەڵێ :

فیفیان سەرچاوەیەك بوو لە سەرچاوەكانی نواندنم ، كە هەمیشە وزەیەكی نو ی پ دەبەخشیم لە كاتی نمایش كردندا ، دواتر ئەو سزە قوەی لە شانـدا لـرانس و فیفیانی لـك نزیك دەكردەوە ، هەر ئەو سزە بوو كە وای كرد پرسەی هاوسەرگیری لە گە یەكدا ئەنجام بدەن و ب ماوەی 20 سا در ژە بەو پرسەیە بدەن ، كە پ بوو لە خشەویستی و داهنان .

حەیدەر عەبدولـەحمان

کچان و کشەی وـنـەکان … مـلـک محمد

کشە لە ناردنی وـنە و بـاوبوونەوەی وـنەدا نییە، زرکمان هەر لە فەیسبووکدا خمان وـنەی خمان بـاو کردووەتەوە، کە ئاساییە، بەـام خ دەشکر هەر ئەم وـنانە ببرن و بە مەبەستی خراپ بەکار بهنرن. کەواتە کشەکە لەو بیرکردنەوەدایە کە:

یەک: ئمەیان وا بار هـناوە لە وـنە بترسین. لە کاتکدا نابـ وـنەی کو و کچ هیچ جیاوازییەکان لەگە یەکدا هەبـت. واتا ئمەی ژنان ئەبـ وەک شتـکی زر سروشتی بـمان هەبـت وـنەی خمان بـاو بکەینەوە. کەسک ئەگەر نەیەوـت بە وـنە دەربکەوـت ئەوە ئاساییە. بەـام نابـت هکارە ترس بـت. هەـبەت دەزانن کە ئەم ترسە لە مـەوە و لە کمەگە دروست دەبـت.

دوو: دەبـ ئیش لەسەر ئەوە بکەین کە بیرکردنەوەی کمەگە و دایکوباوکان و خوشک و برایانمان بگین و وا باریان بهنین کە سروشترین شتـک هەبـ ئەوەیە کە کچک وـنەکانی بـاو بکاتەوە وەک چن کوک ئەمە دەکات.

س: کە توانیمان کمەگەی کورد وا بار بهنین لە وـنەی کچ نەترسن. ئەوکات ئەو هەـەشانەش بەتا دەبنەوە کە هەـەشەی وـنەبـاوکردنەوە لە کچ بکەن. کە وـنە بـاوکردنەوە بوو بە شتـکی سروشتی، ئەوکات کەس ناتوانت ئەمە وەک هەـەشە بەکار بهنت.

چوار: چارەسەر ئەوە نییە داوا لە یەکتر بکەین وێنە بڵاو مەکەنەوە، ئەمە خۆدزینەوە و ڕاکردنە، چارەسەر ئەوەیە هەوڵی گۆڕینی ئەم بیرکردنەوەیە بدەین،

پێنج: بەڵام ئەگەر وێنەکان وێنەی سێکسی بوون، ئەمەیان پەیوەندیی بە نێوان کەسەکانەوە هەیە، کاتێک کەسێک متمانەی پێ دەکرێت، یان خۆشەویستی و سۆز لە نێواندا هەیە و لەسەر ئەم بنەمایانە ئەم جۆرە وێنانە ئاڵوگۆڕ دەکرێن، پێم وا نییە خەتای ئەو کەسەی تێدا بێت کە وێنەکان دەنێرێت. تۆ چۆن بزانیت خۆشەویستەکەت ڕۆژێک لە ڕۆژان دەبێتە دڕندەیەک؟ من نانێرن وێنە بنێرن یان نا، بەڵکوو دەڵێم کێشەکە لەوێدا کە چۆن بە ناوی خۆشەویستییەوە مرۆڤ وێران دەکرێت.

شەش: ئەگەر کۆمەڵگەیەکی مۆشککراوە بووینایە، مەسەلەکانی وەک سێکس و وێنەی ڕووت و وێنەی کچ و ئەم شتانە لە لامان شتی نۆرماڵ بوونایە وەک ئەورووپا… ئەوا ئەو کچە لە ئێمە و بنەماڵەکەی و کۆمەڵگە نەدەترسا و ئەم کارەساتەش ڕووی نەدەدا. کەواتە بە تەنیا هەڵەی ئەو کوڕە نییە، بەڵکوو هەڵەکە کۆمەڵگەیەکی گەورەی لە پشتە و هەموومان خەتابارین.

حەوت: گەورەکانی خێزان وا خۆیان رابهێنن کەزوو زوو بریار لەسەر شتەکان نەدەن لەجێگای زیادکردنی کێشەیەک قسەی ناشرین و ئازاردانی منداڵەکانیان، گوێیان لێ بگرن و هەوڵ بدەن کێشەکان بەرێگایی یاسایی و تەندروست لەم کاتانەدا چارەسەر بکەن.

هەشتەم: کردنەوەی دەرگای خوێندنەوە لە منداڵەکان کە لەبارەی بابەتی متمانە پێکردن و چۆنیەتی هاوڕێیەتی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان زیاتر بەرەو تێگەیشتنی تەندروست بەرن.

نۆیەم: دانانی مەنهەجێکی تایبەت بە منداڵەکانمان لە قوتابخانەکان کە فێری خۆراگری و بەرگەگرتنی فشاری دەروونی لە حاڵەتە نەخوازراوەکان.
دەیەم: کردنەوەی دەرگایەک لە لایەن خێزانەوە کە منداڵەکان بتوانن ئەوان هەڵبژێرن بۆ باسکردنی کێشەکانیان لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان نەک بێدەنگ بمێننەوە و بترسن تا کارەسات رووبدات.

مەلەک محمد

لە نێوان ناپاکانی جەزائیر و کوردستاندا … گۆران هەڵەبجەیی

{لەنێوبردنی ناپاکان لەپێشترە وەک لە دوژمنان – جیڤارا}

دەمێ شۆڕشی جەزائیر دژ بە داگیرکەری فەرنسی بەرپابوو[54-62] ، بڕێک لە جەزائیریەکان بەرەی داگیرکەریان هەڵبژارد و بوونە جاش و دژ بە خواست و خەباتی گەلەکەیان چەکی ناپاکیان هەڵگرت .ئەم جاشانە کە لە بە [الحرکی] ناسروبوون ، ژمارەیان بە [90000] کەس مەزەندە دەکران. ئەمانە هەموو چەکدار نەبوون بەڵکو تێیاندا بوو کە لە بنکە سەربازیەکاندا خزمەتی جۆراوجۆریان دەکرد. بەڵام ئەمە هیچ شەفاعەتی بۆ نەکردن و شۆڕشگێڕان هەمان حسابی جاشە چەکدارەکانیان کرد بۆیان .

سەیر لەوەدا بوو داگیرکەرە فەرەنسیەکانیش زۆر جار متمانەیان بەم جاشانە نەبوو ، هەر بۆیە لەژێر فشارێکی دەروونی و هاوکات چاودێری توندی فەرەنسیەکاندا دەژیان.یا هەندێک جار فەرەنسیەکان ئەم جاشانەیان بۆ ئەشکەنجەو کووشتنی هاوڵاتیان بەکار دەهێنا ،ئەمەش هەم بۆ تاقیکردنەوەی دڵسۆزیان و هەم بۆ پتر ناشیرین کردنیان لەکن هاوڵاتیان .
دەمێک ساڵی 1962شۆڕشی جەزائیری سەرکەوت کە بە شۆڕشی [یەک ملیۆن شەهید ناسراوە} ، ئەم جاشانە بوونە کێشەیەکی گەورە بۆ کۆلۆنیالزمی فەرەنسی. حکومەتی فەرەنسی دەیوست بینداتە دەست چارەنووسی نادیار و لە جەزائیر جێیانبهێڵێت ،کە لە هەموو حاڵەتێکدا چارەنووسێکی دژوار دەبوو ، سەرانی سوپای فەرەنسیش لە جەزائیر دەیانزانی چ کارەساتێک چاوەڕێی ئەم جاشانەدەکات، بۆیە نەیاندەویست ئەو کارەساتە ڕووبدات. ئەوەبوو بەر لە کشانەوەی سوپای داگیرکەر، بڕیاری ناردنی ئەو جاشانەو خێزانەکانیان بۆ فەرەنسا درا.
ئەم جاشانە لە فەرنسا ژیانێکی کولەمەرگیان بەسەر برد ،کۆمەڵگای فەرنسی هیچ گرنگەیکی بەو جاشانە نەدا ، بەتایبەتی ئەو هیزو لایەنانەی دژی ئەو جەنگەبوون. بواری کاردۆزینەوە و خۆ گونجاندن بۆ

خۆیان و نەوەکانیان لەبار نەبوو.
منداڵەکانیان لە نیو کۆمەڵگای ئاوارە عەرەبەکاندا بەتایبەتی وڵاتانی مەغریبی عەرەبی بەزراو بوون . ئەمەش تووشی حاڵەتێکی گۆشەگیری و دەروونی زۆر خراپی کردبوون.
پاش ئەوەی بە درێژایی [56] ساڵ ئەم جاشانە لە فەرنسا لە زۆر ماف بێبەش کرابوون [بەتایبەتی مافی ئیمتیازات ، خانەنشینی وەک جەنگاوەری کۆن] .

بەڵام ماوەیەک لەمەوبەر [ماکرۆن] سەرۆکی فەرنسا مەرسومێکی لە بەرژەوەندی ئەو جاشانەو نەوەکانیان دەرکرد، ئەویش گێڕانەوەی ئیعتبارە بەیان. بەمەش هەندیک ئیمتیازاتیان پێ دەدرێت کە پێشتر نەیانبووە ،لە دیار نیە ئەو ئیمتیازاتانە چین و چۆنن .
هاوکات ماکرۆن دوای لە دەسەڵاتدارانی جەزائیر کرد کە ڕێگەیان پێبدەن بگەڕێنەوە وڵاتەکیان و وەک هاوڵاتی جەزائیری مامەڵەیان لەگەڵ بکرێت ،هەروەها داوای کرد کار ئاسانیان بۆ بکەن ، گەر ویستیان لەوێ بژین و دوا ساتەکانی ژیانیان لە وڵاتی خۆیان بەسەربەرن.[تائەم کاتەش سەفەری ئەو {حەرکیانە} بۆ جەزائیر تەنانەت بۆ سەردانیش قەدەغە بوو].

کرۆک و مەبەستی ئەم بابەتەم ئەو بەشەیە کە پەیوەستە بە هەڵوێستی دەسەڵاتدارانی جەزائیرەوە بەرامبەر بە داواکەی {ماکرۆن} . ماکرۆن زۆر بە خێرایی وەڵامی وەرگرتەوە .وەڵامەک هەر دەبوو بەو جۆرە بوایە. هەر دەسەڵات و کیان و حکومەتیک گەر ڕێز لە خەباتی گەلەکەی، خوێنی شەهیدانی ،میژووی نەتەوەکەی ،خانەوادەی شەهیدانی بگرێت ، گەرەکەو گرنگیشە کە بەو جۆرەی حکومەتی جەزائیر ڕەفتار بکات.
وەڵامەکە بریتی بوو لەم ڕستە پڕ مانایە: { ئەوانە شوێنیان لە خاکەکدا نابیتەوە کە ناپاکیان کردوە بەرامبەری}.

ئەم هەڵویستەی دەسەڵاتدارانی جەزائیری لەشوین خۆیدا بوو ، هەر دەبوو وابێت . ناکریت دەوڵەتێک، میللەتیک ڕێز لە کەسانێک بگرێت و باوەشیان بۆ بکاتەوە ،کە ڕێژانێک دژی خەباتی سەربەخۆیی و تەزحیاتی گەلەکەیان وەستاونەتەوە و هاوکاری داگیرکەریان کردوە.
ئەو جۆرە مرۆڤانە هەر دەبێ بەجۆرە ڕەفتاریان لەگەڵدا بکرێت .لە کوبا ، ڤێتنام و جێگەی دیکە کە شۆڕش تێیاندا سەرکەوت ، بەهەمان شێوە مامەڵە لەگەڵ ناپاک و وڵاتفرۆشاندا کراوە.
تەنها دەسەڵاتێک کە لەم قاعیدەیە دەرچوو دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان بوو .

هەر لەدوای نەمانی دەسەڵاتی بەعس لە کوردستان ، بەرەی کوردستان بڕیاری لێبووردنی بۆ ئەو جاشانە دەرکرد کە بە [160] هەزار مەزەندە دەکران.
ئەمە کۆتایی چیرۆکەکە نەبوو ، بەڵکو پاش جێگیربوونی دەسەڵاتی ڕەهای یەکێتی و پارتی ، خێر بەسەر ئەم ناپاکانەدا باری ،مووچەیەکی بەرز ، بەرزتر لە مووچەی شەهیدانی پێشمەرگەو خانەوادەی ئەنفالکراونی دەستیان، بە زۆرێک لەو سەرۆک جاش و مووستەشارانە بەدرایەوە، بە لێشاو خزێنرانە نێو هەردوو حیزبەوە ، ئیمتیازاتی وەک مووچەی بندیوار ،سەیارە ،ئەرزو چەک و حیمایەیان بۆ دەستەبەرکرا . کار هەر بەمەوە نەوەستا بەڵکو بەشێک لەوانەش کە بەجاشەتی کوژرابوون یا بە ئاسایی یا نەخۆشی مردبوون ،ناویان خرایە نێو لیستی شەهیدانی وەزارەتی شەهیدانەوە ، بەمەش ناوی ئەو شەهیدانە پێخەکران.[لە ڕابردوودا بە فشاری ڕێکخراوی {چاک} هەندیک ناوی ئەو جاشانە لەو لیستە دەرهێنران].
پاش کۆتایی جەلسەکانی تایبەت بە تاوانبارانی کەیسی ئەنفال، لە دادگای باڵای تاوانەکان لە بەغدا ، بە لیستێک ناوی زۆرێک لەو سەرۆک جاش و موستەشارانە کە بەشدار بوون لەو پرۆسەیەدا، وەک تاوانبار دەرچوو کە [250] ناویک زیاتر دەبوون.
داواکرابوو لە دەسەڵاتی هەرێم فەرمانی دەستگیرکردنیان بۆ دەربکات و بدرێن بە دادگا.

بەهۆی فشاری هەردوو حیزبی دەسەڵاتدارەوە یەک دانەشیان لێ دەستگیرنەگیرا ، بەڵکو زیاتر ڕێزیان لێگیرا.
حاکم هاوژین سەرۆکی دادگای کفری ،ساڵی 2013 فەرمانی دەستگیرکردنی بۆ[3]لەو سەرۆک جاش و مووستەشارانە دەرکرد کە دەستیان لە تاوانەکانی ئەنفالدا هەبووە و نیشتەجێی کەلار و چەمچەماڵ بوون.
بەڵام یەکێتی و پارتی زۆر بە خیرایی مداخەلەیان کردو فەرمانەکەیان هەڵوەشاندەوە . چونکە لایان ڕوون بوو گەر ئەمە سەربگرێت ،فەرمانی دەستگیرکردنی دیکەی بەدوادێت کە ئەمەش نەخوازراوبوو بۆ هەردوو حیزب .
لە پای ئەم کارەیدا بڕیاری گواستنەوەی دادوەر هاوژین درا بۆ دەڤەری دهۆک، واتە بۆ ژێر دەسەڵاتی پارتی .{ ئەمە یەکەم جارە فەرمانبەرێک بگوێزرێتەوە بۆ دەرەوەی زۆنی دەسەڵاتی یەکێتی یا بەپێچەوانەوە }ئەمەش نیشانەی پەرۆشی یەکێتتی و پارتیدا لەم کەیسەدا.
دادوەر هاوژین ڕەتی کردوە بڕیاری گواستنەوەکەی جێبەجێ بکات ،هاوکات بە میدیاکانی ڕاگەیاند هۆکاری بریاری گواستنەوەی

پەیوەستە بەو فەرمانەی کە دژ بەو سێ تاوانبارە دەری کردوە .
ئەوەی لەم کەیسەدا ڕوویدا ئەو هەڵویستەی ئەنجومونی دادوەری کوردستان بوو کە هەڵوێستیکی پڕ شەرمەزاریی بوو، تەواو کەری هەڵوێستی دەسەڵاتی یەکێتی و پارتی بوو. ئەم ئەنجومەنە کە بووەتە گەمەی دەستی دوو حیزبەکە ، لەبری پشتگیری لە هاوپیشەکەیان و دەستخۆشی لێی کە بەئەرکی پیشەیی خۆی هەستاوە ، کەچی بە فشاری حیزب بریاری دەستگرکردنیان بۆ دادوەر هاوژین دەرکرد . ئەویش لە ئاکامدا خۆی بزر کرد .
لەوانەیە بۆ پاراستنی ژیانی خۆی پەنای بۆ هەندەران بردبێت، چونکە گەر خۆی ون نەکردایە ،ژیانی دەکەوتە مەترسیەوە .

ئەو تاوانبارو ناپاکانە هێندە رووقایمن،وا ڕەفتار دەکەن کە هیچ کارێکی نەشیاویان ئەنجام نەداوە،. تەنانەت ئامад□نین لەژێر لێویشەوە داوی لێبووردن بکەن. بۆ نمونە تاوانبار قاسم ئاغای کۆیە ناسراو بە [قاسمە کوێر] دەم□ک قیدێۆیەکی کۆنی بڵاوکرایەوە کە لە چیای کۆسرەت چەند پێشمەرگەیەکی حیزبی شیوعی کووشتووەو بریندارێکیشی تەسلیمی دەسەڵاتی بەعس دەکات،ئەم کارە قێزەوەنەی لە میدیاکاندا دەنگی دایەوە لە ئاکامدا لە دادگای کۆیە فەرمانی دەستگیرکردنی بۆ درچووە ،لێ پارتی نەک ڕادەستی دادگای نەکرد بەڵکو پاریزگاری لێکرد و لەبەرچاو ونیکرد. هەروەها جاروباریش بۆ سوکایەتی بە کەسوکاری شەهیدانی دەستی قاسمە کوێر ،پارتی بەجلی کوردی و چەکی جوانەوە ئەم تاوانبارەو کوڕەکەی لەو شوێنانەی پێشمەرگەی کووشتوە نمایشیان دەکات.
جا گەر دەسەڵاتیک ئەمە ڕەفتاری بێت لەگەڵ ناپاکاندا ،ئیدی چ دڵێکمان بەم دەسەڵاتە خۆش بێت؟ دەکرێ تەنیشتمان پڕ بێت لە خۆفرۆش و ناپاک وهاوکات ئیدعای سەربەخۆیی بکەین ؟

گۆران هەڵەبجەیی

ڕۆمان / لە مەککە … قادر

ع□بـدو□□ا ... . ل□ □□□ه□□ نـديـيەوە :
شەفيقی حاجی خدر

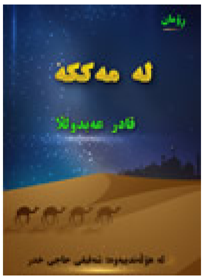

[بۆ خوێند□ن□وەی ئەم ڕۆما نە کلیکی ئێر□ بکەن .....]

ئێـوارەيەک بەر لە مـردن ... ڕيـاز حاجی

بەد بەختی
وێڵی کردووم ، ئازارەکانیشم
لە نێو خۆما پەنگی خواردووە،
نەئەکرێن بە شیعر و
ن□□مانیش .

ل□ بەر خۆمەوە وڕێنە ئەکەم
نە کەسێک
لێم تێ ئەگات ، نە
خۆشم لە خۆم تێ ئەگەم ،
نازانم چی ئەلێم و چیم ئەوێت !

رەنگەکان
ت□□ک و پ□□ک□ ئ□کەم ،
ڕەش و سپیم ، بۆ جیا ناکرێنەوە
رەنگەکانی تریش
بە هەمان شێوە.

بەم دەستە لەرزۆکانە،

ناتوانم ق□□م بگرم .
چیتر شیعر نابێتە میوانم و
کۆتا شیعرم
بە نامۆیی ئەمێنێتەوە .

هەورێ ناکاتە باران !
تا دڵنەوایم بکا ،
من نازانم چۆن ؟ یان لە کوێ؟
گوڵی باخچەی هیوام ،
بە ئاوی ئومێد گەش ئەبێتەوە.

هەوا هێندە قورسە
هەناسەم تەنگ ئەبێ
خۆم نیازم وابوو دابەزم !
ئەڕۆم ئیتر ڕەنگە لەو دوونیا
درودی بەختەوەری ڕوم تێ بکات .

ڕیاز حاجی

تۆ ئـــاوێن□ت ... یوســـف إبراهیم

رووەو چاوانی من نیگا بنوێنە
لە جێگای بێ روحێ
لەگەڵ روحی من
وەک شێتێ خۆت بدوێنە
هەر چی شیعری دڵگیرە
ئەو ئاوازت بۆ دەژەنێ
تۆش لە پێشیا بخوێنە
حەزئەکەی گۆرانیە
کۆنەکان بەگوێیدا بچرپێنە
هەرچی رابردوو و
یادگاری تاڵە

لەگەڵیا بسوتێنە
جارێ لە چاوانم
بۆ ئازیزانت خۆت برازێنیتەوە
بیرئەک□ نەوە
و غیرە بەجوانیت ئ□ بەن
چۆن ئاوێنەکەی ناتوێتەوە
هەر جارێکیش
لە درەنگانی شەویش بێ
فرمێسکێ خۆی هەڵداتە چاوانت
دڵتەنگی خۆی بکاتە میوانت
دەستت دەگرێ و
دەبێتە هاوتای دڵی جوانت

یوسف إبراهیم

قەرتاڵەیەک ژانی شاعیر … شۆڕش شڵماشی

تۆ ئەو شاعیرەی کە سەدان جار لە پەنگاوی ئازاری خۆتدا خۆتت سەرکۆنە کردووە؛ “گووبخۆم باشترە لە شعر نووسین” دەمارەکانت گرژبوون، خوێنت هەڵچووە بە تووڕەییەوە کاغەزت دڕاندووە، قەڵەمت شکاندووە، گریاوی، “گوو بە خۆم و شیعرم، گوو بە هەناسە و زات و وجوودم!” کاغەزی شیعرت دڕاندووە، سووتاندووتە و ژێر گڵت ناوە و گوتووتە: بڕۆ دەرێ لە وجوودم شیعر نامەوێی، نا!” شعر، وەکوو منداڵێکی لاسار پێت هەڵپڕوسکاوە و وشەکانی پێیانگوتووی: “تا تۆی شاعیر هەناسە بدەی، لە هەناسەتدا هەناسە دەدەین. بە تووڕەییەوە ڕوومەتی شیعرت گرتووە و فڕێتداوە، بەڵام شیعر بەرۆکی بەرنەداوی، ماچی کردووی و وە بیری هێناوی□وە.” سامی و کاکەی فەلاح و هێدی و جەلال مەلکشا و گۆران و ئەخۆل و سەدانی وەک وان… ب□ چ□رکەیەک پشتیان لە شیعر نەکرد. ه□زار، سیلی هەڵێنا و شیعر هیوای پێبەخشی. قانع، نانی نەبوو، شعری کردە نان. ئەگەر شیعر نەبایە، هێمن لە زێدی خۆی هەڵنەدەهات. شیعر بوو عەبدوڵا پەشێوی پیر کرد. شیرکۆ تا

دەمی مەرگ، شیعر هاودەمی بوو. زۆر لە شاعیران گیراون، قۆڵقشمیان بە گەروودا کراوە و، هیچیان وەکوو تۆ نەنووزاونەوە.”

شەرمەزاری دایگرتی، کاتێ گوێت لە قسەکانی شیعر بوو، تووڕەییت شل بەوە و دەمارەکانی لێشت خاو بوونەوە، بە ئارامییەوە بە شیعرت گوت: “لە خوێن و دڵ و دەروون و هەناسەدای، خەشم دەوێی شیعر، هەرچەند تۆ بوویتە هۆکاری جیابوونەوە لەو ژنەی کە دژی تۆ بوو. شیعر تۆ بووی هەڵتدام بەملاولادا و لەسەر تۆ تێکرام. قاپ و دەوری لەسەرمدا شکا. بەڵام گەر تۆ نەبایەی شیعر، منیش وەکوو ئەوانی تر بە ورگم دەژیام و مەشکەم زل دەبوو و دەبوومە تورەکەیەک پیسایی. بەو شێوەیە لەگەڵ شیعر ئاشتبوویەوە و ئێستا شیعر دەنووسی، بەڵام گارسۆنی لە نادییەکی مەی خواردنەوە، لەوانەشە دوورخرابێتەوە و لە دوورە شارەکی وڵاتی ئێران خەریکی پەتاتە هەڵکەندن بیت، یا لە جادەی مەولەویی سلێمانی، گێرەوەی بفرۆشی، جووتی بە هەزار!. تۆ شاعیری، بەڵام ئەژانە لەبەر دەرکی سەرا، پەڵاو بەیاغ دەکەی و، لەبەر خۆتەوە حەمە بچڵی شەرکە دەڵێیەوە، وە گومان هەیە تۆ لە ئەمستردام بیت و، شەهوەتی شیعر تەی کردبێتە سەنگە سەگ، واتە لە بەردەم ئاودەستخانەی ژن و پیاواندا ڕاوەستابی و هەر کەسەک بە چرکە میزەک یا خاڵیبوونەوەی ورگی بچێتە ئاودەست و، ئاوساری سەگەکەی بە ملی تۆدا بکا و، دواتر قەوشەک، پووشەک فڕێداتە لەپی دەستەوە. گێرواش بە گرنگ نییە، گرنگ ئەوەیە تۆ شاعیری و، لە ساوایتەوە لەگەڵ هەڵمژینی شیری دایکت شیلەی شیعرت هەڵمژی و بە شیعر پێت هەڵگرت و، زمانت کرایەوە و لە باوەشی شیعردا بووی بەو شاعیرەی، کە چوار کتیبی شیعری چاپنەکراوی هەن، بەڵام هەر چواریان مەلەتکەیەکی مردوون!. شیعر لای تۆ قەڵای ئومێد و باوەڕ بە خۆبوون و هاندەر بە هەناسەکانت، زۆرجار لە ئەفلاتون تووڕە بووی و گوتووتە: “جەنابی ئەفلاتون شاعیرەکان چ خەتایەکیان هەیە؟ دەیانەوێ نجەنی و لە کەمارەکەی خۆت فڕێیان دەدەیت دەرێ. جەنابی ئەفلاتون شاعیر و شیعر نەبن، خەرەتاو چرا یان فتیلەیەکی مردوویە و، ئاسمان سەرەی مەنجەڵێکی قووپاوە، لە جێی وەنەوشە و نەرگز، سەلکە کەرتەشی دەڕوێ، مرەق بەبێ شیعر دەبێتە وەحشی و شێتکەر. تۆ شاعیری و شیعرت هەڵبژارد، وەکوو براکەت لەسەر دەشەکی پارە نەخەوتی، نەتوانی وەکوو خزمەکانت نازی هاوسەرگیرییەکی ڕوانێتی و بەمانا تەحەمموول بکەی. تۆ پێشتر هاوسەرت هەبوو بەڵام هاوسەرەک شیعرەکانی لەدڕاندیی و میزی بە کتێبەکانتدا کرد و ماڵەکەی لە سووتاندی. ئەی هاوڕێ شاعیرەکەم، ئەی هاوڕێ ئازاییەکەم، پەتاتەکانت بچنەوە، ئەوە شاری تۆ نییە. ئیدی ئەو شارەی تێیدا دەژیا، بەت جێهێشت و دات لە

شەقەی باڵ.

چیرۆکونوسێک پێی گوتبووی: “شیعر لوسکەڵەیە و هەمیشە بە مەکر و نازە و، خۆی تیف تیفە دەدا و هیچ برینێکی پێوە نییە.” هەڵچووبووی و لاشەی شیعرت ڕووتکرد بۆوە، برینێکی سەر دڵی شیعرت نیشاندا بوو،

کونی گیراوی کۆنە شمشالم،
خەونی ئاڵۆز و خاترەی تاڵم.

دواتر پەنجەت لەسەر مەمکی چەپی شیعر دانابوو،

سەدان ساڵە لە وێرانە ماڵی خۆمدا،
کتکە کۆرەی مەتبەقی سوڵتانم.
سەدان ساڵە حەوش و بەرەی خۆم واڵایە و،
لە بەردەرگەی دزانی خۆم پاسەوانم.

دواتر دەستت خستبووە سەر نێوکی شیعر و گەرمە برینی ئەفریقانامە،
بە تامی شیعرت نیشاندابوو،

وای چەند سەختە بیستن، لە کۆماری کۆنگۆ.
چەکدارە تووندڕەوەکان دەسدرێژیان دەکردە سەر ژنان.
ماسیکا، دەیگێڕایەوە کیر و گونی پیاوانیان دەبڕی و،
دواتر دەرخواردی ژنەکانیان دەدران.

بە دڵتەنگییەوە لە کاکی چیرۆکنووست ڕوانیبوو”ئێوە هەر بڵێن شیعر لوسکەڵەیە و با ئەفلاتونیش لە کۆمارەکەی بمانکاتە دەرێ. ئەگەر هەموو دونیا ڕاومان نێ، ئیمە شیعر دەنووسین و هەر شاعیرین. لە دوا وشەی ئەم نووسینەدا، تۆ ئەو شاعیرەی، کە شەکەتی و ماندووبوون و ڕەنج ناتوانن لە شاعیریت بخەن.

شۆڕش شڵماشی

کورتە چیرۆك ...دایکینی ... عبدالرحمن بامەرنی

بەری ئەم ژ ئێك بهێینە ڤەقەتاندن، تەمەنێ وی ژ هەشت حەفتیان دەرباز نەببوو.. ئەو ما ل زوزانا و ئەز بەرەڤ دەشتێ.. ئەو كەتە ناڤ دەستێن ژنبابێ و ئەز كەتمە ناڤ دەستێن نوژداران.. ژنبابا وی، دەیکینی بۆ کر و دەیکا من، ژنبابی بۆ من..

ئەڤە خوە ل سالێن سیهاندا و دلوڤانیا دەیکینیێ ناهێلیت، گیانێ من بەرەڤ عەسمانان بچیت.. هەر پێنگاڤا ئەو بهاڤێژیت، ئەز دگەل ویدا مە و ئەز دزانم ئەو چەند پێدڤی منە.. پشتی سالەكێ بتنێ ل ئینانا من بۆ دەشتێ، قەدەرێ بابێ وی ژ دەشتێ ژی پێداتر بر.. دبێژن بیابانێ ئەو داعویرایە و ئەز ل دەشتێ سنگە پێ بوویمە و ئەو ل زوزانا دناڤ دەستێن ژنبابێدا..

ئەز دزانم ئەو چەند پێدڤی مەیە، ئەو پێدڤی دەیكەكا دروستە، بۆ لایە لایێ و لوریکان بێژیت.. ئەو پێدڤی بابەکینە، خوە ل وان بكەتە خودان و بابینیێ بۆ بكەت..

من ئەو هێلا و هێشتا ب سەر پەپیکا نەكەفتبوو، بابێ وان ئەو هێلان و چار□نقیسێ وی ژیێ وان باشتر نەبوو.. ئەز دكەمە ئەگەرێن وی و دبێژمێ بلا تە خوە رادەست نەکربایە و ئەو دكەتە ئەگەرێن من و چاوا من پشتدا زارۆكێ دوو هەیڤی!..

ئەو چەند پێدڤی مە هەردووکانە و ژ هینگێ وەرە، هەر دەما تاریێ دەهمەنێن خوە ب سەر عەردیدا كێشان، جار ئەز خوە بەرددەمە عەردی و ل پشتا سەرێ وی و تا ئەلندا سپێدێ د هەلێت، نەفرەتا لخوە و قەدەرێ دبارینم و لاڤان بۆ دكەم، ژیارا وی ژ یا مە باشتر بیت.. هەر شەڤا دبیتە گەرا وی، چاڤێن وی ژ گریێ سوور دبن و د وەرمن و ئەز دزانم، ژیارا زارۆكێن وی چەندا سەختە و نەفرەتا لخوە و هەر تشتی دبارینیت..

من گوتێ:

– ئەو چەند پێدڤی مەنە، ئەو پێدڤی بابەکینە چاڤدێریێ بۆ بكەت و ئەو پێدڤی دەیكەكا وەكی منە، ل بەر سینگا خوە ئارام بكەت و بنڤینیت..

ئەوی دگوتە من:

– پێدڤیا وان بمە نینە، زەلام تژی رەخ و دوورێن وانن و دێ شێن ژیارا وان یا سەخت بۆ ئاسان كەن و ژنبابا وێ ژی یا دەیكینیێ بۆ دكەت..

من دزانی کارێ ژنەکێ چەندا ب□زحمەتە، تژی رەخ و دوورێن وێ زارۆکێن هیر هیرك و زەلامێن ل رەخێن وێ، بچاڤێن مێیەکێ تەماشای وێ بکەن.

ئەڤە بیست و هەشت سالە و د چوار سالێن ئێکێدا، هەر شەڤا گەرا من با، ئەز ل بەر سەرێ وی یا روونشتی بووم و گەلەك جاران من ژ لاندکێ د ئینا دەر و من ل سەر پێن خوە دنڤاند.. هەر شەڤا گەرا وی با، ئەو لهنداڤی ژنبابا وییا بۆ وان بوویە دایك و باب د روونشت و کتە زارۆکێن خوە د نخافتن و ب ئەنیێن وانڤە ماچیدکر..

ئەڤە بیست و هەشت سالە جار گەرا منە و جار گەرا وی، نە ئەو شیایە دڤان بیست و هەشت سالاندا ببیتە بابەکێ باش و هەڤژینەك باش و زارۆکێن خوە لدوورێن خوە کومڤەبکەت.. نە ئەز شیایمە، ببمە دەیکەکا باش و کورێ من سەروچاڤێن من باش مێزە بکەت و من تێر هەمبێز بکەت..

عبدالرحمن بامەرنی

چیرۆکە شیعر بۆ منداڵان ... هاوڕێیەتی .... عەلی حەمەڕەشید

ئێوارە بوو ئاسکەکی جوان
پیاسەی دەکرد لە دارستان
دەیڕوانییە ئەملاولای خۆی
تا یەکێک بێت بە هاوڕێ بۆی
بینی زەڕافەی مل درێژ
لە گەڵی کەوتە وتوو وێژ
لە دوای کەمێک حەوانەوە
هەر لە نزیک ئەوانەوە
مەیمونیش هات و بوون بە سێ
لە گەڵیاندا بوو بە هاوڕێ
ئاسک وتی: هاوڕێکانم
ئێستا من زۆر شادمانم
چونکە لەگەڵ ئێوەی هاوڕێم

بۆیە وا بە خـــــــۆشی دەدوێـــم
مەیمونیش ڕووی کـــــــردە ئاسک
وتی ئەی هاوڕێی هـــــەست ناسک
بە تەنیایی ناخـــــۆشە ژیـــن
دەبێت هـــــاوکاری یەکتر بین
تا بەخـــــۆشی و شادی بژین
ئیتر هـــــاوڕێی یەکتر دەبین
بەیەکەوە ژیان جـــــــــوانە
تەنیا بژی زۆر گـــــــــرانە
سود لە یەکتری وەردەگـــــرین
زانیاری لە یەک فـــــێر دەبین
هێندەیان زانی لـــــــەولاوە
کەروێشکە سپی وەســـــتاوە
وتی هاوڕێکانم ســـــــــڵاو
من ئەمڕۆ زۆر ماندووم تەواو
هاتووم تا هاوکاریم بکــــەن
بۆ کارێک یارمەتیـــــــــم بدەن
چونکە خانووەکـــــەم ڕوخاوە
کـــە ناخـــــۆشـــترین ڕوداوە
بێچوەکانم بچکـــــــــۆلانەن
لەدەرەوەن ، بە بێ لانـــــەن
زەرافەو ئاســـــــک و مەیمون
بەرەو ماڵی کـــەروێشک چوون
خانووەکەیان چـاکــــــــکردەوە
ئەو ناوەیان پاکـــــــــکردەوە
ئەوسا بە گـــــۆرانی وتـــــــن
لای ماڵی کـــــەروێشکە خرپن
بە دڵخـــــــــۆشی و دڵنیایی
کردیان بە بـــــەزم و بە شایی
گیاندارەکـــــــــانی دارستان
هاتن بۆلای ئەمـــــان وەستان
ئاســـــــــک وتی ئێوەش وەرن
لەگـــــــــــەڵ ئێمەدا هەڵپەرن
ئەمڕۆ جـــــــەژنی هاوڕێبانە
هاوڕێیەتی بەرزو جـــــوانە
وەرن وەرن ســـــــــەرنج بدەن
ئێوەش وەکــــــــو ئێمە بکەن

عێراق لە بەر دەرگای شەرێکی دیکەدا ... شاخەوان سەنگاوی

لە پاش هەڵبژاردنەکانی عێراق لە ١٢ ئایاری ٢٠١٨ ئاشکرا کردنی، وەها دەرئەنجامێک کە زۆربەی لایەن عێراقی و کوردستان بەو جۆرە لە دەرئەنجام ڕازی نەبوون بەڵام هەندێک لەو لایەنانە هەر لە سەرەتاوە بەبێ ئەوەی خۆیان لە قەرەی کورد وەتەنی (شەڕێکی خۆتێڕەن بدە) دەستیان لەو مافەی خۆیان هەڵگرت، بەدەنگیەکەی شەریفانەیان بە خۆیان هەڵبژارد، بەڵام هەندێ لە لایەنانەکانی دیکەش بەتایبەتی لایەن کوردیەکان کە خۆی لە چوار لایەنە کوردیەکە دەبینیەوە لە سەرەتادا بەدەنگێکی دلێرانە کەجێ رەزامەندی تەواوی هاولاتیانی عێراق بوو، توانیان کەی پرۆسەی هەڵبژاردن بخنە بەردەم لێپرسینەوەیەکی بەرپرسانە هێنانە سەرخەتی دەستەی دادوەری بەمەبەستی گەڕانەوەی دەنگە دزراوەکانی نێو سندوقەکان بۆ خاوەنی ڕاستەقینەی خۆیان و دەرخستنی سەنگی ڕاستەقینەی پارت و کەسایەتیە عێراقیەکان وەکو ئەوەی کە لە گۆڕەپانەکەدا هەیە، بەڵام ئیدی من نازانم سەرانی سیاسی ئەو پارتانە نەیاندەزانی یان خۆیان لە قەرەی نەزانیەکی وا دەدا کە ئەم جۆرە لە کاری تەزویرکاریە بە تەنها لە لایەن پارتە عێراقی و کوردستانیەکانەوە مەحاڵە ئەنجام بدرێت، ئەگەر دەستەکانی ئەودیوو سنور ڕێگاکانیان بۆ خۆش نەکەن ئەمەش بەروونی دەرکەوت لە دووبارە هەژمار کردنەوەی دەنگەکان لە لایەن دەستەی دادوەرانەوە کە دانی نا بە دەرئەنجامەکانی کەی پرۆسەکە بە بێ ئەوەی هیچ گۆڕانکاریەک لە دەرئەنجامەکاندا ڕوو بدات لە ئەنجامی دووبارە هەژمار کردنەوەی دەنگەکان.

چونکە ئەو دەستانەی ئەودیوو سنورە هەر یەکێکیان دەیەوێت بەو ئاوازەی کە خۆی دەیەوێت سەما بە سیاسیەکانی عێراق بکاو بەتایبەتی دەستە ئێرانی و ئەمەریکیەکان کە لایەن قاسمی سڵێمانی و برێک ماگێرگەوە بەڕێوەدەبەت، نەخشە ڕێگاکانیان بۆ دەخرێتە سەر مێزی گفتوگۆکانیان بەمەبەستی دروستکردنی گەورەترین کوتلەی

پەرلەمانیی، پێکهێنانی حکومەتە کە کاری لە پێشینەی پاراستنی بەرژەوەندیەکانی ئەوان بێت بۆ چوار ساڵی دیکە، بەڵام لە بەرامبەردا لایەنێکی دیکە هەر وا بە سانای دانیشێت لە گۆڕەپانی سیاسی عێراقدا بە دیار تەماشاکردنی یاریەکانی بەرامبەرەوە بگرێ ئەمیش یاریەکانی خۆی دەکەن بە بێ ئەوەی تەماشیەکی داوەی خۆی بکەن و ببینە کە زەرەر مەندی یەکەمە لەم گەمانە.

هەر وەکو بینیمان گروپەکەی برێک ماگەرک کە بە گروپی ئوتێل بابلیش ناودەبرێن لە سەر وەختی ڕاگەیاندنی گەورەترین کوتلە لە لایەن کوتلەکەی قاسمی سڵەیمانیەوە خەونە لە مێژینەکەیان لە بار برا، ئەگەر بهاتایە ئەو خەونەی گروپەکەی ئوتێل بابل سەریبگراتایە ئەوا گروپی بەرامبەر لە پای ئەم شکستەیدا پەنایی دەبردە بەر شڵاژانی شەقامی عێراقی دووبارە زیندوو کردنەوەی شانە نووستووەکانی داعش یان دروستکردنی هاوشێوەکانی داعش بە مەبەستی پیشاندانی بێ توانای دەسەڵاتەمەدارانی عێراق لە پرۆسەی حکومەتداریدا. هەمان سیناریۆش بەدیوەکەی تریشدا ڕاست دەردەچێت لە ئەگەری سەرکەوتنی گرووپەکەی قاسمی سڵەیمانی لە ئایندەدا لە پێکهێنانی گەورەترین کوتلەی پەرلەمانی، کەواتە عێراق لە بەر دەرگای شەڕێکی دیکەی داسەپێنراودایە.

لە ئەنجامی دروست نەبوونی کە دەنگیەکای نیشتمانی لە نێوان سەرجەم لیستە براوەکانی هەڵبژاردنەکەی ١٢ ئایار کە ئەمیش خۆی دەبینێتەوە لە بەیەک گەیشتنی هەردوو جەمسەری (ئەمەریکی + ئێران) لە سەر مێزی گفتوگۆکانی عێراق کە خۆی وێنا دەکات لە گروپەکەی عەبادی و مالکی بە مەبستی پێکهێنانی حکومەتێک کە ئامانجی پاراستنی بەرژەوەندیەکانی خەلکی عێراق و پێشکەشکردنی خزمەتگوزاریەکان لە پێشینەی کارەکانی بێت بەخەڵکی عێراق نەک عێراق بکرێت بە گۆڕەپانی یەک لایی کردنەوەی ململانێیە سیاسی و ئابووری و سەربازیەکانی نێوان ئەمەریکاو ئێران لە ناوچەکەدا.

شاخەوان سەنگاوی
shaxewan.saed@gmail.com

سەرۆك كۆمار پشكی سەوزە یان زەردە؟ … ئەحمەد رەجەب

لە ساڵانی پێشوو پۆستی سەرۆك كۆماری عێراق بۆ یەكێتی نیشتمانی كوردستان (لیستی سەوز) بوو لە جەلال تالەبانییەوە دەستی پێكردو ئەم پۆستە هەرچەندە پۆستیكی (سیادییە) ێو پشكی كوردە بەڵام هەمو لایەك ئەزانن پۆستەكە (تەشریفاتیە) واتە دەسەڵاتەكانی دیارو سنووردارەو مام جەلال وەك كەسایەتییەكی سیاسی و نووسەرو رۆژنامەنووس و یاساناس بوو بە یەكەمین كورد پۆستی سەرۆك كۆماری عێراق لە مێژوودا وەربگرێت و رۆڵێكی كاریگەری هەبوو لە پابەندبوون بە دەستوورو تەبایی نێوان حزبەكانی كوردستان و عێراق و پاراستنی سەروەری و یەكپارچەیی خاكی وڵات.

سەرۆك جەلال تاڵەبانی كاریگەریی گەورەی هەبوو، هەمیشه زامنی پاراستنی رەوشی عیراق و كوردستان بووەو، بە هۆی نەخۆشییەكەی بۆشاییەكی گەورەی دروستكردو، پاشان فۆئاد مەعسوم بوو بە سەرۆك كۆمارو، ئەوەی مام جەلال كردی قەت لە توانای ئەمدا نەبووەو نییە.

كاتێك مام جەلال لە ژیاندا بوو یەكێتی نیشتمانی كوردستان لە گەڵ پارتی دیموكراتی كوردستان (لیستی زەرد) هاوپەیمانییەكی بەناو ستراتیژی بەست و، هاوڵاتیانی كوردستان ئێستاشی لە گەڵدا بیت نەیانزانی و نازانن ئەو هاوپەیمانییە ستراتیژییە چییەو ناورۆكەكەی باس لە چی ئەكات و، زۆر جار بەپرسانی هەردوولا لە سەر هاوپەیمانییەكە گلەیی و رەخنەیان بووەو، هەر لە زاری خۆیان وتوویانە ئێمە پێكەوە زۆر دەسكەوتمان هەبووەو ، سەركەوتن و پێشكەوتنی زۆر لە سەر ئاستی كوردستان و عێراق و ناوچەكەو جیهان هاتووەتەدی و، لەوەشدا دەرئەكەوێ بە پشتبەستن بەو هاوپەیمانییە زۆر لە خواست و نهێنی و سامانی گەلی كوردستان و، كێشە ناوخۆییەكانی هەردولا (سەوزو زەرد) پەردەپۆش كراون.

لە پاش هەڵبژاردنی 12 ی ئایاری ئەم ساڵ تا هنوكە (سەوزو زەرد) باس لە پۆستی سەرۆك كۆمار ئەكەن و، لە كێبركیدان بۆ بەدەستهێنانی پۆستەكەو، بازاری هەردوولا زۆر گەرمەو، یەكێتی خوازیارە بۆ جاری چوارەم پۆستەكە پشكی ئەوان بێت، بەڵام پارتی سوورە لە سەر ئەوەی پۆستەكە بدرێت بەوان و، گەمەكە لە نێوان دكتۆر محەمەد سابیرو فازڵ میرانیە و، ئەوەی جێی سەرسورمانە دوو كەسایەتی كورد شیعەیەك (دكتۆر كەمال عەزیز قەیتولی – مامۆستای زانكۆیە لە دهۆك) و،

سونەیەك (عومەر بەرزنجی – پاڵیۆزی عێراق لە فاتیکان) رایانگەیاندوە خۆیان ئەپاڵێون بۆ وەرگرتنی پۆستەکە.

جێی دڵخۆشییە کەسانێك خۆیان بپاڵێون بۆ وەرگرتنی پۆستی سەرۆك کۆمار، بەڵام ئەوان باش ئەزانن ئەوە قەت روونادات لە وڵاتێك دوور بێت لە دیموکراتییەت و، پر بێت لە مێلشیاو چەکدارو ئەمە لەلایەك و، لە لایەکی ترەوە حزب و، دەستێوەردانی ئەمریکاو وڵاتانی دەرەکی. زۆر کەس بۆ ئەو پۆستە هەوڵئەدات، بەڵام لە لایەن حزبەکانی (سەوزو زەرد) قۆرغ کراوەو براوەتەوەو، لە هەردولاش دەسەڵاتی بنەماڵە خۆسپێنەرە، لەلایەن بنەماڵەی بارزانی فازڵ میرانی سکرتێری پارتی دیموکراتی کوردستان و، لە لایەن بنەماڵەی تاڵەبانی دوکتور محەمەد سابیر زاوای ابراهیم ئەحمەد دەستنیشانکراون بۆ وەرگرتنی پۆستەکە.

یەکێتی و پارتی (سەوزو زەرد) خاوەنی زۆرترین (کورسی پەرلەمانن) ، مافی خۆیانە پۆستەکە وەربگرن و، بەلای هاوڵاتیانەوە گرنگ نییە کێ ئەبێت بە سەرۆك، بەڵام گرنگ ئەوەیە چۆن ئەتوانن خزمەتی گەلی کوردستان و، پرسە نەتەوایەتییەکان بکەن و، پۆستەکە بۆ خزم و کەسوکار بەکار نەهێنن و، نموونەش لەم رووەوە زۆرە لە دوکتۆر فۆئاد مەعسوم کە لە دوای مام جەلالەوە هاتووە دەستپێئەکەین.
فوئاد مەعسوم کە دەستنیشانکرا بۆ وەرگرتنی پۆستی سەرۆك کۆمار یەکسەر بە بۆ یەك و دوو (جوانی) کچی بە راوێژکار بە بری ((تەنها 13 ملیۆن)) دینار دامەزراند، لە کاتێکدا لەلایەن لێژنەی دەستپاکی پەرلەمانەوە داواکراوە لە سەر گەندەڵی لە کاتێك وەزیری گەیاندنی عێراق بووەو، ئێستاش دوو موچە وەرئەگرێت، موچەی خانەنشینی (وەزیر) و ، موچەی راوێژکاری سەرۆك کۆمار.

کۆمپانیای (BMJ Industries) ئیماراتی کە کۆمپانیایەکی گەورەی تایبەت بە توتن و جگەرەیە و خاوەنی چەندین براندی بازرگانییە، فوئاد مەعسوم سەرۆك کۆماری عێراق تۆمەتبار ئەکات بەوەی کە پۆستەکەی بەکارهێناوە بۆ بەرژەوەندی کۆمپانیایەکی عێراقی کە برازایەکی فوئاد مەعسوم و هاوسەرەکەی خاوەندارێتی دەکەن و، کۆمپانیاکە ناوی (خیرات المنافع) ە بۆ بازرگانی گشتی و گواستنەوە کە خاوەنەکەی (حەیدەر سەباح فەیلی) یە هاوسەری (نەورۆز محەمەد مەعسوم) ەو، شایانی ئاماژەیە کومپانیاکە سکاڵای لە رەفتاری سەرۆك کوماری عێراق و، ئەندامی مەکتەبی سیاسی یەکێتی داوە بە مەکتەبی سیاسی یەکێتی نیشتمانی کوردستان.
پێویستە سەرۆك کۆمار دوور بێت لە خۆپەرستی و، کار کردن لە پێناو خزم و دۆستانی و، هەروا نابێت بنە ماڵەو حزبەکانی سەوزو زەرد وەك

ئێستا باوە، خۆیان بخزیننە ناو سەرجەم جومگەکانی ژیانی سیاسی و حکومی و پەروەردەیی و ئابووری و ڕۆشنبیری و کۆمەڵایەتیی ئەوەش کارێکی قیزەوەن وناشیرینە.

27/8/2018